

ONZE
TRANSVAALSCH E BROEDERS,

DOOR

P. J. VETH,

HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

~~~~~  
Vermeerderd met een NASCHRIFT.

~~~~~  
UITGEGEVEN TEN VOORDEELE VAN DE TRANSVAAL.
~~~~~

—•••—
AMSTERDAM,
P. N. VAN KAMPEN & ZOON.
1881.

Dr. W. J. LEYDS
Frankenlag 337
's-GRAVENHAGE.

ONZE

TRANSVAALSCH E BROEDERS,

DOOR

P. J. VETH,

HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

UITGEGEVEN TEN VORDEELE VAN DE TRANSVAAL.

AMSTERDAM,
P. N. VAN KAMPEN & ZOON.

1881.

VOORBERICHT.

Mijne beide artikelen over "onze Transvaalsche Broeders", in "de Gids" voor Februari en Maart, zijn van vele zijden met bijval begroet, en hier en daar is de wensch geuit, dat zij afzonderlijk mochten worden uitgegeven. Dit heeft mij op het denkbeeld gebracht, den uitgever voor te stellen ze afzonderlijk in den handel te brengen "ten voordeele van de Transvaal." De uitgever stemde welwillend toe; maar nu berustte op mij de plicht om het opstel, dat toch herdrukt moest worden, te zuiveren van eenige misstellingen, die in de oorspronkelijke uitgave ten gevolge van tijdsgebrek en overhaasting waren ingeslopen, en tevens aan te vullen met enige nadere gegevens omtrent de "ingeboekte kinderen", een onderwerp waaromtrent ik tijdens de eerste uitgave gebrekkig was ingelicht, maar sedert zoowel door particuliere mededeelingen als door onderscheidene van degelijke kennis getuigende artikelen in de dagbladen veel nieuw licht heb ontvangen. Ik hoop nu maar dat door de invoegingen, die den oorspronkelijken gedachtegang wel wat breken, het stukje niet meer in den vorm moge verloren hebben, dan het in nauwkeurigheid gewonnen heeft.

LEIDEN, 13 Maart, 1881.

P. J. VETH.

Bij de warme en zoo volkomen gerechtvaardigde belangstelling, die het drama dat thans in Zuid-Afrika wordt afgespeeld, bij het Nederlandsche volk verwekt, is het zeer te betreuren dat de Nederlandsche literatuur niet voorziet in de behoefte aan eene algemeene geschiedenis der Europeesche volkplantingen in dat gewest, die een veilige leiddraad is door den ingewikkelden doolhof van strijdige inzichten, verkeerde handelingen en bloedige geschillen, die tot den rampzaligen toestand van het oogenblik hebben geleid. De oude geschiedenis van de Kaap, toen zij nog eene Nederlandsche kolonie was, is evenmin geschreven als die van eenig ander gewest onder het bestuur der voormalige Oost-Indische Compagnie, voordat de Jonge zijn voortreffelijken arbeid over de Opkomst van het Nederlandsch gezag in O. I. aanving. Aan bouwstoffen ontbreekt het niet, noch aan gedrukte, noch vooral aan geschrevene, in het Rijksarchief en elders te vinden, maar de hand die de rijke stof ordende, liet zich tot nu toe te vergeefs wachten. In de kolonie zelve zijn echter ijverige pogingen aangewend om in dit gebrek te voorzien. Ik wijs slechts op de Lectures

on the Government of the Dutch East India Company at the Cape, van Justice Watermeyer, op de acht eerste hoofdstukken der lijvige History of the Colony of the Cape of Good Hope from its discovery to the year 1868, van A. Wilmot en J. Centlivres Chase, en op onderscheidene opstellen van historischen inhoud in the Cape Monthly Magazine, onder andere de Chronicles of Cape Commanders in den thans loopenden jaargang. Maar aan hoe weinigen ten onzent zijn deze boeken bekend! John Noble's "South Africa, past and present" is, zooveel ik weet, het eenige historische werk over de Kaap, dat de anders nog al licht toegekende eer eener Nederlandsche vertaling heeft genoten ¹. Maar behalve dat ook dit werk weinig aandacht heeft getrokken, het behandelt de voor-Britsche geschiedenis slechts uiterst vluchtig, in een enkel inleidend hoofdstuk, en voldoet geenszins aan onze behoefte aan een werk dat ons in de geschiedenis van het verledene de kiemen van het tegenwoordige doet erkennen.

Het algemeen oordeel van Rechter Watermeyer over het bestuur der Compagnie aan de Kaap zal niet licht gewraakt worden door wie een dieperen blik in zijne annalen heeft geworpen. "In het begin van dat tijdvak verdient de geestkracht dier handelaars van een kleine republiek, die rijken grondten en mededongen naar de heerschappij der zee, voor-

¹ Zuid-Afrika, zijn verleden en zijn heden. Amsterdam, J. C. Schröder, 1878.

zeker onze bewondering. Maar hunne beginselen waren valsch en de zaden van bederf werden reeds vroeg in hun koloniaal bestuur gezaaid. In de laatste 50 jaren hunner heerschappij althans is er weinig waarop de onderzoeker onzer archieven met voldoening kan wijzen. Het gevolg hunner pseudo-kolonisatie was, dat de Nederlanders, als een handelsvolk, den handel ten gronde richtten. Zelfen het nijverste ras in Europa, onderdrukten zij de nijverheid. Een der vrijste Staten in de wereld vormend, bevorderden zij een despotiek wanbestuur, dat valschelijk zoo genoemde vrije burgers in werkelijkheid tot slaven maakte. En deze werden weder tirannen op hunne beurt. Schier volkomen regeeringloosheid was er het gevolg van. Eenig nationaal gevoel moge nog hier en daar zijn overgebleven, in het algemeen gesproken gevoelden allen, van wat kleur of natie ook, zich verlicht toen de nachtmerrie der Compagnie van hen was weggenomen."

Ik behoef het wel niet te zeggen, dat het monopolie der Compagnie, altijd en overal met onverbiddelijke gestrengheid gehandhaafd, de ware oorzaak was van den treurigen toestand waarin de kolonisten verkeerden. De kolonie werd eenvoudig beschouwd als een middel te meer om de op de bekrompenste wijze opgevatte handelsbelangen der Compagnie te steunen. Haar hoofddoel was de Compagnie's schepen goedkoop en rijkelijk van al het noodige te voorzien, maar men wilde bovendien van de burgers en in-

boorlingen zooveel mogelijk voordeel trekken, en verbood daarom aan allen op het nadrukkelijkst met iemand eenigen handel te drijven, dan met de dienaren der Compagnie en op de door haar gestelde voorwaarden. Dat monopolie was onverdragelijk en voor de vrije Nederlanders, die onder van Riebeeck de kolonie gesticht hadden, en voor de Fransche refugiés, die in het laatst der zeventiende eeuw hunne gelederen hadden versterkt, maar het moeielijk konden verkroppen dat zij een onlijdelijken geloofsdwang slechts met een onlijdelijken handelsdwang geruild hadden. En het kwaad door de beginselen der Compagnie gesticht, werd nog verergerd door de schandelijke handelingen harer dienaren. In 1706, onder het bestuur van Willem Adriaan van der Stell, werd door de vrije burgers van de Kaap een "klacht-schrift" bij de Compagnie ingediend, dat de handelingen van den Gouverneur met groote verbittering aan de kaak stelde. Van der Stell werd teruggeroepen, maar in de staatkunde der Compagnie kwam geen zweem van verandering. Van alle voortbrengselen van den grond moesten de kolonisten tienden aan de Regeering betalen, en al wat zij in den handel brachten, moesten zij verkoopen tegen de prijzen door de dienaren der Compagnie bepaald, die daarbij zorgden dat een goed deel der winst den weg nam naar hun eigen zakken. Van 40 rijksdaalders, waarmede de Compagnie een vat wijn betaalde, bleven 13 achter in handen der ambtenaren, door

wier tusschenkomst de betaling geschiedde. Dergelijke regelen werden ook op alle andere artikelen toegepast, en het was zelfs een groote gunst, die door een geschenk aan den Fiskaal moest gekocht worden, wanneer men vrijheid kreeg om het overschot der producten, wat de Compagnie noch noodig had, noch verlangde, aan vreemde schepen te verkoopen. Een der volgende Gouverneurs, Piet Gijsbert van Noot, maakte zich zoo gehaat, dat bij zijn dood de vreugdekreet werd aangeheven: "Noot is dood, nu is er geen nood."

Het was onder zulke omstandigheden, dat vele kolonisten reeds in de eerste helft der achttiende eeuw een aanvang maakten met het zoogenaamde "trekken", dat, tot den huidigen dag voortgezet, het groote middel geworden is, waardoor zich een kleine Europeesche bevolking, en in haar gevolg eenige elementen, hoe gering ook, van Europeesche beschaving, over een onmetelijke uitgestrektheid in Zuid-Afrika verstrooid hebben. Buiten het bereik der Europeesche autoriteiten en in navolging van de levenswijze der inboorlingen, zochten honderden in de wildernissen van het binnenland hun levensonderhoud in de jacht en het weiden van ontelbare kudden. Het is zeer verkeerd zich het "trekken" voor te stellen als een uitsluitend uitvloeisel van den afkeer der Kaapsche boeren van de Engelsche heerschappij. Het bestond reeds lang voordat de Kaap aan de Engelschen in handen viel, en het eigen-

aardig karakter waardoor zich de Boeren onderscheiden, had zich sinds lang onder den invloed hunner nomadische levenswijze en hunner van alle aanraking met moderne begrippen vrij gebleven godsdienstige overtuigingen gevormd, eer de Britsche vaan van de veste der Kaapstad woei. De Boeren waren op het einde der achttiende eeuw nagenoeg wat ze nu zijn; slechts is, daar zij bleven stilstaan, terwijl alles om hen heen in geometrische proportiën voorwaarts snelde, de afstand tusschen hen en de beschaafde wereld gedurig grooter geworden.

Noble beschrijft de politiek die de Engelschen in de Kaap-Kolonie volgden, totdat in 1851 de instructiën van Graaf Grey, die het verdrag van de Zandrivier ten gevolge hadden waarbij de onafhankelijkheid der Transvaalsche boeren erkend werd, als: “de oude en vurig beminde politiek van Engeland, gegrond op het grootsch en edel beginsel, dat het verantwoordelijk was voor het gedrag zijner onderdanen jegens de oorspronkelijke rassen, onder welke zij zich vestigden, — de beschermer van de zwakken, de beschaver van de barbaren en de prediker van gerechtigheid onder de heidenen.” Het zijn inderdaad deze schoone leuzen, waaronder zich vaak zooveel hebzucht, zooveel sluwe berekening verbergt, die duizenden edeldenkende Engelschen misleiden, en hen blind maken ook voor zulke grove onrechtvaardigheden, als jegens de Kaapsche boeren zijn gepleegd. De Engelsche regeeringen, de Engelsche

gezagvoerders, hebben er een verwonderlijken slag van, zich zelve een certificaat van edele bedoelingen te geven, waaraan maar al te veel vertrouwen wordt geschonken; weinige Engelschen zijn er die niet gelooven, dat ieder volk reden heeft om den hemel voor zijn lot te danken, indien het aan de wijze en humane wetten van Engeland onderworpen is, zich mag koesteren in de zon der Britsche gerechtigheid; weinige Engelschen zijn er die niet overtuigd zijn, dat die Midden-Aziatische stammen, die allengs aan den ijzeren scepeter van Rusland onderworpen worden, oneindig gelukkiger zouden zijn, indien zij gesteld waren onder het gezag dier natie, die bij uitnemendheid de zwakken beschermt, de barbaren beschaaft en aan de volken de gerechtigheid predikt; weinigen dan ook die zich niet voorstellen, dat Javanen en Maleiers hen met open armen ontvangen zouden, indien nogmaals de omstandigheden met zich brachten, dat Engeland eene poging kon wagen om de Indische eilandenwereld onder zijn scepeter terug te brengen en het werk te hervatten en te voltooien, dat, naar het oordeel van den echten Brit, Raffles te kwader ure heeft moeten staken, omdat een gril van het Engelsche kabinet de belangen der vermeende menscheijkheid een oogenblik achterstelde bij de eischen der rechtvaardigheid. Ik ben overtuigd, dat de groote massa der Engelsche bevolking daarin volkomen ter goeder trouw is; dat de meesten geheel blind zijn voor de

schijnheiligheid en Pecksnifferij waarmede de schoone leuzen der Britsché staatskunst in het belang van politieke hartstochten en van toemeloos hebzucht worden geëxploiteerd. Maar ik geloof, dat aan het Engelsche volk, en daarmede aan de wereld, waarop het zulk een overwegenden invloed oefent, een groote weldaad zou bewezen worden, indien er een zedeleeraar opstond die het overtuigde van de juistheid van den stelregel: "qu'il faut être juste avant d'être généreux." Ik geloof niet dat iemand eenigen tijd in Engeland door kan brengen, zonder eene groote achting op te vatten voor het Engelsche volkskarakter: geen volk is rechtschapener, wanneer het slechts niet door vooroordeelen verblind is. Hoe komt het dan, dat op het gansche vasteland "la perfide Albion" tot een spreekwoord is geworden? Het is omdat de Engelschman vergeet, dat alleen de alwetende Voorzienigheid het kwade mag beschikken, opdat er het goede uit zou voortkomen; maar dat er voor den kortzichtigen mensch geen ellendiger stelregel kan bedacht worden, dan dat ooit het doel de middelen zou heiligen. Indien in de Kaapkolonie onveranderlijk ware vastgehouden aan den regel "suum cuique tribuito", hoeveel bloed en tranen zouden gespaard zijn! Doch wat zeg ik? die kolonie bevond zich dan nog in de handen van hare stichters. Hoe groot ook de verkeerdheden van het bestuur der Oost-Indische Compagnie mogen geweest zijn, het was niet Englands roeping om

daarop orde te stellen. Het was geene waardige daad, toen de Engelschen, van de partijschappen in Nederland en de zwakheid van den ongelukkigen Stadhouder, die een toevlucht in hun midden gezocht had, gebruik makende, de Nederlandsche koloniën in naam van den Prins kwamen opeischen om zich onder hunne bescherming te stellen, en in vollen vrede de Kaap aan hunne oude bondgenooten ontweldigden. Het was geene waardige daad, toen de Engelschen, den vrede van Amiens plotseling verbrekende, de zwaarte hunner hand het meest aan Frankrijks zwakken en onwilligen bondgenoot deden gevoelen, en de eerst sedert drie jaren teruggegeven Kaap op nieuw overweldigden, niettegenstaande toen zelfs het voorwendsel ontbrak, dat de Kaap door die daad van een slecht bestuur zou verlost worden. Ook Engelsche en Engelschgezinde schrijvers zijn gedwongen geweest te erkennen, dat het bestuur van 1803 tot 1806, namens de Bataafsche Republiek, door Generaal Janssens als Gouverneur en den heer de Mist als Commissaris-Generaal over het Kaapland gevoerd, hoogst weldadig voor de kolonie is geweest en met het vroeger wanbestuur een treffend contrast vormde. Het was eindelijk geen waardige daad van Engeland, dat het zich in 1814 de restitutie van wat het ons ontroofd had in het rampzalig tijdvak, toen wij ons volksbestaan hadden verloren, juist door de Kaap liet betalen, de eenige wezenlijke door Nederland gestichte volkplanting

die het had overgehouden, nadat dezelfde trouwe bondgenoot het door een voorbeeldeloozen rooftocht, te midden des vredes ondernomen, van die nog kostbaarder kolonie, Nieuw Nederland, had beroofd.

De Kaapsche boeren begrepen niets van die politiek, die de inboorlingen te hunnen koste beschermde; die algemeene philanthropie, die de Engelschen in hunne banier voerden, was niet van den tijd waartoe zij behoorden, omdat zij in "la marche des idées" niet gedeeld hadden, stemde niet met de begrippen en vooroordeelen die zij met de moeder-melk hadden ingezogen, en waarvoor zij zelfs gronden ontleenden aan hun dierbaren Bijbel, meestál het eenige boek dat in hunne woningen gevonden werd. Met den echten geest der Geuzen bezield, voelden de Boeren niets voor de zoetsappige leer der Engelschen, waarvan zij slechts dit begrepen, dat de voorwaarden van hunne welvaart, ja van hun bestaan er aan werden opgeofferd. Van den aanvang van het Engelsche bestuur bestond er tusschen de vreemde indringers en de oude kolonisten een diep gewortelde antipathie. In de meer beschaafde hoofdstad en hare omstreken was die antipathie vrij wat minder sterk en werd zij spoedig overwonnen, aan de ééne zijde door de overtuiging, dat men al het mogelijke moest doen om de bevolking met haar lot te verzoenen, aan de andere door het besef van eene veiligheid, eene welvaart, eene vrijheid, zooals men nooit onder de Compagnie had genoten, en zooals zelfs het korte

bestuur der Bataafsche republiek niet bij machte was geweest aan de kolonie te schenken. Maar de denk- en levenswijze der Boeren wekte bij de Engelschen slechts weerzin op, en die weerzin werd hun met interest teruggegeven. Voor de vele degenlijke eigenschappen der Boeren, die de lange worsteling om hunne onafhankelijkheid allengs zou aan het licht brengen, en die zelfs nu en dan onwillige bewondering aan hunne vijanden zouden afpersen, waren de Engelschen meestal blind en doof. Barrow, die den eersten Engelschen Gouverneur, Generaal Craig, als secretaris ter zijde stond en door zijne geschriften veel heeft bijgedragen, om de Engelschen afkeerig te maken van het denkbeeld, om de voor het wereldverkeer zoo prachtig gelegen vestiging ooit aan hare rechtmatige eigenaars terug te geven, beschrijft zonder eenig voorbehoud de Boeren als erger dan wilden, en de expedities of zoogenaamde kommando's, die zij telkens tot tuchtiging der inboorlingen en weerwraak over hunne rooverijen uitrustten, als de verfoeilijkste strooptochten. Door billijker gevoel gedreven acht Wilmot zich verplicht daartegen op te merken, dat Barrows vooroordeelen hem verhinderden de ontzaglijke verliezen, die de Boeren door de roofzucht der inlanders leden, als verzachtende omstandigheid voor hunne onbarmhartigheid in rekening te brengen; maar Barrow sprak reeds in den geest waarin na hem, met zeldzame uitzonderingen, het gros der Britsche schrijvers, tot

Trollope toe, over de Boeren gesproken hebben, en was de voorlooper dier velen, die tot heden niet hebben opgehouden de lange reeks van ongerechtigheden jegens hen bedreven, door de hardnekkige verkeerdheid van hunne inborst te verontschuldigen.

In de eerste jaren van het Britsche bestuur genoot de Kolonie over het geheel rust en welvaart: slechts eenige oorlogen met de inboorlingen brachten nu en dan wat afwisseling in den eentonigen gang der zaken. Een zonderlinge inwijding van de om hare humaniteit zoo hooggeroemde inboorlingen-politiek was de verdrijving der Kaffers tot achter de Visch-rivier en de daarop gevolgde occupatie van het Zuurveld, tusschen de Boschjesman- en de Visch-rivier, door Britsche kolonisten, en de invoering in 1817 van het "represaille-stelsel," dat welhaast met de handelingen, zoo smadelijk aan de Boeren verweten, eene treffende overeenkomst kreeg, en dan ook uitliep op een nieuwen Kaffer oorlog en de annexatie eener nieuwe provincie, het land tusschen de Visch- en Kei-rivier, dat den naam van Britsch Kafferland ontving. Niets is er meer geschikt om ons te doen inzien, hoe overdreven en onbillijk de heftige beschuldigingen tegen de wreede Boeren waren, dan dat de menschlievende Engelschen telkens genoodzaakt waren hunne politiek van weerwraak op de roovers en teruggrijving der Kafferstammen na te volgen.

Terwijl de Britten geen bezwaar maakten pro-

vincie na provincie aan de inboorlingen te ontwel- digen, werd het echter den Boeren zeer euvel ge- duid, dat zij, dikwijls gedrongen door de in het Noorden der Kolonie heerschende droogten, hun vee over de Oranje-rivier dreven, om betere weiden te zoeken, en van het gemengde ras der Griqua's, die zich in den aanvang dezer eeuw in de streek tusschen Oranje- en Vaal-rivier hadden nedergezet, land kochten of huurden, of ook, als de omstandigheden daartoe aan- leiding gaven, hen tot den afstand daarvan dwongen. Die handelingen werden hoogelijk afgekeurd en de magistraten aan de grenzen ontvingen last ze zoo- veel mogelijk te voorkomen. Doch alle pogingen om den voortgang der kolonisatie te stuiten, bleven vruchteloos. De Boeren vroegen of er een wet be- stond die hun verbod land aan de overzijde der Oranje-rivier te huren of hunne kudde onder de Griqua's te laten weiden, en toen men erkennen moest, dat zulke bepalingen nooit gemaakt waren, besloten zij zich niet om de ontvangen bevelen te bekommeren. Zoolang echter die verhuizing tot enkelen beperkt bleef, boezemde zij aan de Regeer- ring weinig bezorgdheid in. Anders werd het toen zij in 1833—34, onder den invloed eener steeds toenemende ontevredenheid, groote proportiën en eene politieke kleur begon aan te nemen. De Brit- sche inboorlingen-politiek werd voor de Boeren steeds meer belemmerend; de plunderingen die zij te ver- duren hadden en niet als vroeger mochten bestraffen,

verbitterden hun gemoed; het ergste was echter de emancipatie hunner slaven, die zij zich moesten laten welgevallen tegen een betaling die als volle schadeloosstelling moest gelden, maar waarvan hetgeen werkelijk in hunne handen kwam, nauw een derde der waarde bedroeg. Laat het zijn dat de onwetendheid der Boeren, die vaak geen middel wisten om de te Londen verkrijgbaar gestelde gelden te incasereen, en hunne vorderingen voor een spotprijs verkochten of uit wantrouwen in het geheel niet indienden, voor een groot deel daarvan de schuld droeg, dan blijft echter de vraag of de Regeering geene meer gepaste maatregelen had kunnen en moeten nemen, om die eenvoudige lieden te gemoet te komen bij de verkrijging van hetgeen hun toekwam.

De slavernij is eene instelling die op zich zelve zeker in het oog der Boeren niets afkeuringswaardigs bezit; bij hunne wijze van opvatting der H. Schrift konden zij de veroordeeling der slavernij daarin niet vinden, en de diepe verachting die zij voor de inboorlingen koesteren, moest hun wel de dienstbaarheid doen voorkomen als het lot waarvoor deze bestemd waren. Dat de door Engeland gedecreteerde emancipatie onder de uitgeweken boeren niet dadelijk aan de slavernij een eind maakte, is dus niet meer dan natuurlijk. In hun vrome verontwaardiging vergaten de Engelschen, zooals zij in zulke zaken steeds hun eigen antecedenten vergeten, hoe-

veel tijd en strijd het aan Wilberforce gekost had, hunne eigen vaders van het ongeoorloofde der slavernij te overtuigen, en hoe verre van volstreden de worsteling daartegen in de Amerikaansche Unie was. Dat in de verdragen die in 1852 aan de Transvaal, in 1854 aan den Oranje Vrijstaat de onafhankelijkheid verzekerden, bepalingen werden opgenomen waarbij de Boeren zich verbonden geen slavenhandel of slavernij in hun gebied toe te laten, kan men echter den Engelschen niet ten kwade duiden; wel, dat de beweerde niet-nakoming dezer bepaling nog als een der gronden van de annexatie van 1877 heeft moeten dienst doen, en dat nog in de Parlements-zitting van 21 Jan. j. l. dezelfde beschuldiging aan Sir John Lubbock tot voorwendsel verstrekte, om de annexatie, die hij gispte als onstaatkundig, toch te gelijker tijd uit het oogpunt van rechtvaardigheid te verdedigen.

Indien art. 4 van het Zand-rivier traktaat, luidende: "Men is overeengekomen dat geen slavernij is of zal worden toegestaan of uitgeoefend door de uitgeweken pachters ten noorden van de Vaal-rivier," werkelijk op flagrante wijze door de Boeren geschonden is, dan blijft, bij al het verkeerde dat in den vorm en de praktijk der annexatie bestaat, de aanwezigheid van een grond voor die handeling onmiskienbaar. Dit schijnt de stelling dan ook te zijn van den Edelen Baronet; wat hij er bijvoegde over de gruwelen door de Boeren jegens

de inboorlingen bedreven, kon slechts dienen om zijne hoorders tegen de Boeren in te nemen, maar kon nooit een grond tot rechtvaardiging der annexatie zijn. Bij art. 3 van het traktaat zeggen de Britsche commissarissen alle verbintenissen op met eenige der gekleurde natiën ten noorden der Vaal-rivier aangegaan, en nergens wordt aan Engeland het recht toegekend om zich te bemoeien met de wijze waarop een als volkomen onafhankelijk erkende staat met zijne naburen oorlog voerde. Dat er zulke wreedheden wel eens gepleegd zijn, is waarschijnlijk evenmin te loochenen, als dat sterke provocatie daartoe van de zijde der inboorlingen niet heeft ontbroken. Maar toen ik las dat volgens den heer Lubbock niemand de Zuid-Afrikaansche dagbladen lezen kon, zonder overtuigd te worden, dat de Boeren zich zeer wreed jegens de inboorlingen gedroegen, kon ik niet nalaten mij te herinneren aan hetgeen de heer Th. Tromp, de gewezen Secretaris van President Burgers, in het algemeen lang geen bewonderaar der Boeren, van wier karakter hij al een bijzonder ongunstige schets ontwerpt, van de Afrikaansche Dagblad-pers getuigt: "De Afrikaansche pers is een gevaarlijk element. Gematigde bladen vindt men in Afrika bijna niet. Alle kiezen partij en verdedigen deze dan met al de wanhopige inspanning van een kamp op leven en dood. Geruchten die hun passen, zijn welkom en worden opgenomen, doch zelden weder tegengesproken. Feiten die hun niet aanstaan,

worden eenvoudig geloochend en daardoor zooveel mogelijk onschadelijk gemaakt. Volgens 't beginsel: "t doel heiligt de middelen" gebruiken zij de onzedelijkste wapenen. In één woord, de Afrikaansche pers, in plaats van zich de ontwikkeling en verlichting van het volk ten doel te stellen, en door eerlijken ridderlijken pennestrijd het goede en ware te bevorderen, is niets anders dan het grofgeslepen, tweesnijdend partijwaard, en wordt, met verlooche-ning van de heilige taak, waartoe zij geroepen is, gekenmerkt door beginselloosheid en bedrog. De eenige uitzonderingen hierop zijn, zoover ik weet, de "Volksstem" te Pretoria, al zwicht ook deze nu en dan voor overmacht en strijd, en het Kaapsche "Volksblad."

Doch, zooals ik zeide, de hoofdbeschuldiging is het stelsel van slavernij, dat volgens den heer Lubbock de Boeren georganiseerd hebben, in lijnrechten strijd met het traktaat van de Zand-rivier, waarbij het weren van slavernij tot voorwaarde van Englands erkenning was gesteld. Ook hier weder beroept zich de spreker op diezelfde zoo weinig vertrouwbare dagbladen. De Cape Argus, zeide hij, en andere locale dagbladen spraken schande van die slavernij, en bunne klachten werden door de getuigenissen der zendelingen ruimschoots bevestigd.

Daar dat vangen en houden van slaven, waarvan de Boeren beschuldigd worden, de eenige houdbare grond tot rechtvaardiging der annexatie zou opleveren,

zonder echter nog iets bij te dragen tot verontschuldiging der handelingen van Sir Theophilus Shepstone, die om de inlijving tot stand te brengen aan zijne instructies geweld aandeed, is het wel de moeite waardig dit punt wat nader en opzettelijk te onderzoeken.

Men kan aan het begrip van slavernij eene strikte en eene ruimere opvatting geven. In strikten zin wordt een slaaf genoemd: een menschelijk wezen dat door geboorte, aankoop of geweld aan de willekeur van een ander onderworpen is, geene rechten tegenover zijn meester kan laten gelden, niet als persoon maar als zaak beschouwd wordt en als koopwaar wordt verhandeld. In ruimeren zin wordt slavernij genoemd: elk maatschappelijk verschijnsel dat eenige beperking der persoonlijke vrijheid met zich brengt, verder gaande dan zij voor allen noodzakelijk is in het belang der maatschappelijke orde. Zoo wordt elke vorm van gedwongen arbeid wel eens als slavernij uitgekreten, ook dan wanneer die in de plaats treedt van opbrengsten in geld, en dus een vorm van belasting, is in sommige kultuurtoestanden veel gemakkelijker dan heffingen in geld of producten te dragen, of zelfs berust op vrijwillige overeenkomsten, die den dienaar tijdelijk tot zekere hoogte aan de willekeur van zijn meester onderwerpen. Er zijn dus allerlei gradaties in de slavernij; het woord wordt met vele schakeeringen van beteekenis gebruikt en is dikwijls weinig meer dan een rhetorische figuur.

Aan de eigenlijke slavernij en den daarmee onafscheidelijk verbonden slavenhandel is onder de Boeren door de emancipatie een einde gemaakt, en zij konden dus zonder eenig bezwaar toestemmen in de bepaling der Zand-rivier-conventie die slavernij en slavenhandel verbod. Die bepaling is eerlijk uitgevoerd, en in overeenstemming daarmee is in art. 10 der in 1858 vastgestelde Transvaalsche grondwet geschreven: "Het volk wil geen slavenhandel noch slavernij in deze Republiek dulden". Werkelijk vonden er tijdens of na de annexatie de Engelschen geen enkele gelegenheid om een slaaf vrij te maken.

Zij evenwel, die er zoo volhardend op uit zijn geweest om de Boeren in een ongunstig daglicht te stellen, hebben eene schending van het Zand-rivier-traktaat willen vinden in de handhaving eener instelling die sinds lang onder de Boeren bestaat en in de Zuid-Afrikaansche republiek wettelijk erkend, maar ook tevens zorgvuldig geregeld en tegen misbruik gewaarborgd werd; ik bedoel het "leerjongensstelsel" of de zoogenaamde "ingeboekte kinderen." Het stelsel, zooals het in de laatste jaren in de Transvaal bestond, komt hierop neder, dat de inboorlingen geheel vrijwillig en uit eigen beweging hunne zonen (de meisjes worden aan hare aanstaande echtgenooten verkocht) voor een zeker aantal jaren bij de Boeren als bedienden of leerjongens plaatsen, tegen voldoening van bepaalde hoeveelheden levensmiddelen, zooals maïs, kippen, soms van tijd

tot tijd een schaap, enz. Voor de Kaffers zijn deze overeenkomsten natuurlijk zeer voordeelig: zij maken een talrijk kroost voor den vader tot een bron van rijkdom; de kinderen zijn een kapitaal dat hem ruime renten opbrengt, en zijn eigen toestand wordt beter naarmate hij meer jongens verhuren kan. De heerschende polygamie geeft den Kaffer gelegenheid de sterkte van zijn gezin ver uit te breiden boven hetgeen in de beschaafde samenleving denkbaar is, en menige inlander leeft op zijn 50ste jaar of vroeger in volslagen ledigheid van den prijs dien hem het verhuren van zijn zonen en het verkoopen van zijne dochters oplevert. Dat deze staat van zaken geen hoog standpunt in de Kaffer-maatschappij aanwijst en menigen staatseconoom het voorhoofd zal doen fronsen, kan worden toegegeven. Doch maatschappelijke toestanden te verbeteren kan nooit het werk van een oogenblik zijn; het kan slechts trapswijze door voortgaande ontwikkeling geschieden. Wetten edi te zeer vooruitloopen op het moreele standpunt dat een volk bereikt heeft, kunnen geene verbetering uitwerken en slechts onheil stichten. Wie thans aan de Kaffers de gelegenheid benam hunne zonen op deze wijze bij de Boeren te plaatsen, zou honderden en duizenden kinderen aan ellende en verwaarloozing ten prooi laten want de vader die slechts kinderen teelt om er kapitaal uit te slaan, zou er zeker niet veel zorg voor dragen, wanneer zij ophielden hem voordeel aan te brengen. Bekend is

het, dat onder de wilde Kaffers de mannelijke kinderen dikwijls gedood worden, terwijl men de vrouwelijke spaart omdat zij verhandelbare koopwaar zijn.

Voor de Boeren zijn die overeenkomsten voordelig; zij hebben hulp noodig voor het hoeden van hun vee, voor het bestellen van hun akker en voor de honderden zaken die in een primitieve maatschappij en een uiterst schaars bevolkt land ieder huisgezin voor zich zelf moet verrichten. Berichten die mij daaromtrent van verschillende zijden zijn toegekomen, en ook door onbevooroordeelde schrijvers, zooals Aylward, in zijn "the Transvaal of To-Day," bevestigd worden, hebben mij de overtuiging gegeven, dat die leerjongens in verreweg de meeste gevallen zeer goed behandeld worden, en zelfs door de boerinnen dikwijls beschouwd worden met een zeker gevoel van moederlijke teederheid. Het voordeel der Boeren brengt als van zelf mede, dat zij de werkkrachten dier leerknappen ontzien en dat zij hen goed voeden. In het begin laten zij hen licht werk verrichten, zooals het hoeden hunner talrijke kudden schapen en rundvee, en zulke bezigheden bij akker- of tuinbouw als ook bij onze landbouwende klassen door de kinderen der daglooners verricht worden. Zij leven in de open lucht, kunnen zich vrij bewegen, en hun lot is oneindig te verkiezen boven dat der kinderen in de fabrieken, die hun leven in een verpestend dampkring bij een-tonigen en voor de gezondheid schadelijken arbeid

moeten doorbrengen, en blootgesteld zijn aan allerlei verderfelijke invloeden zoowel op hun zedelijkheid als op hun lichamelijk welzijn. De leerjongens worden gewend aan orde en tucht, aan gehoorzaamheid en regelmatigen arbeid, en dit is zeker een gansch niet verwerpelijk begin van beschaving. De verbintenis strekt zich doorgaans slechts uit tot den leeftijd van 22 à 25 jaren. Is de tijd verstreken, dan kunnen de jongens gaan waar zij willen, maar meestal blijven zij uit eigen beweging in dienst van den boer die hen heeft opgevoed, en worden gewone boerenknechts, op denzelfden voet als bij ons.

Dat voorbeelden van harde behandeling van tijd tot tijd voorkomen, is natuurlijk; want de leefwijze en begrippen der Boeren vormen hen niet tot bijzondere weekhartigheid; maar door de wet worden mishandelingen zooveel mogelijk tegengegaan. Het algemeen beginsel der strafbaarheid van mishandeling is uitgesproken in het in eenigszins gebrekkig Hollandsch gestelde art. 33 der "Algemeene bepalingen en wetten voor de Terechtingszittingen," bekend onder den naam van "de 33 artikelen." "In geval van dienstheer en dienstboden," zoo lezen wij daar, "zal ieder dienstheer het recht hebben eene behoorlijke tucht onder dienstboden te houden. Maar geen mishandeling! Indien zulks geschiedt, zal de dienaar aan wien de mishandeling geschied is, ontnomen worden en de dienstheer gestraft worden naar den aard der zaak."

Er bestaan verschllende wettelijke bepalingen die aan dit beginsel uitvoering moeten verzekeren. Ik zal daarvan een paar voorbeelden bijbrengen. De vader van een leerjongen kan zich in geval van slechte behandeling van zijn kind bij den Landdrost beklagen, die, als de schuld overtuigend blijkt, het kontrakt verbreekt en den knaap bij een anderen boer plaatst. Bijzondere voorzieningen zijn getroffen ten aanzien van verlaten kinderen. Vroeger werden zulke kinderen ingeboekt bij dengeen die ze kon machtig worden, en de inboeking werd door den Landdrost zonder veel onderzoek bewilligd; maar sedert eenige jaren is verordend, dat, als er verlaten kinderen gevonden worden, de Staatssecretaris eene oproeping der betrekkingen in de Staatscourant moet doen, en eerst als de termijn verstreken is binnen welken de familie haar recht op de kinderen kan laten gelden, worden zij tot mondigen leeftijd ingeboekt bij dengeen die zich daartoe aanmeldt. Ten opzichte van meisjes, waarvan de inboeking zelden, maar toch enkele malen plaats heeft, wordt de regel gevolgd, dat de verplichting om haar tijd uit te dienen door haar huwelijk verbroken wordt, en de heer G. P. Moodie, een Engelschman die zich in 1867 onder de Transvalers nederzette, lid van den Volksraad werd, hunne goede eigenschappen leerde waardeeren en thans ijverig medewerkt om hun goed recht in het licht te stellen, was er in 1869 zelf getuige van, dat de Landdrost van Wakkerstroom

een Hottentotsch meisje, die haren dienst vóór den tijd verlaten had, maar door haren meester werd teruggeëischt, vrij verklaarde toen het bewijs was geleverd, dat zij gedurende haren diensttijd een huwelijk had aangegaan.

Bij een billijke waardeering is het zeker niet mogelijk eene zoodanige instelling als slavernij te brandmerken, of te ontkennen, dat zij eene zeer heilzame zijde heeft; zelfs de Engelsche ambtenaren en officieren die de annexatie tot stand brachten en handhaafden, hebben dit stilzwijgend erkend, door ze onveranderd in wezen te laten. Eigenlijke slaven konden zij niet vrij maken, want die waren er niet; ingeboekte kinderen ontsloegen zij niet, omdat er niets voor en alles tegen pleitte. Nogtans moest dat "leerjongensstelsel" bij de Anti-Slavery Society, bij the Aborigenes' Protection Society, zelfs bij Anthony Trollope, bij Sir John Lubbock en tutti quanti nog altijd dienst doen om de Pceren als slavenhouders in verdenking te brengen, de openbare meening tegen hen op te hitsen, en aan de handhaving van het schandelijkst onrecht althans een glimp van recht te geven.

De middelen waarvan men zich tot dat einde bedient, zijn deels de willekeurige uitbreiding van het begrip "slavernij" buiten alle redelijke grenzen, en ten andere het telkens weder oprakelen van eenige, ongetwijfeld zeer laakbare, maar ook sedert vele jaren niet meer voorkomende misbruiken, die daar-

mede in verband stonden. Die misbruiken, die, als een erfenis van vroeger dagen, in de eerste jaren der Transvaalsche Republiek nog dikwijls voorkwamen, maar door den gezonden zin van den Volksraad en de Regeering met zoo gunstig gevolg zijn geweerd, dat er geen spoor meer van wordt gevonden, zijn voornamelijk: 1°. dat in de oorlogen met de Kaffers de kinderen niet zelden door de Boeren gevankelijk medegesleept werden, om ze tot leerjongens in hunnen dienst te pressen, — een feit dat ongetwijfeld even waar als betreurenswaardig was, maar toch slechts door verre gaande kwaadwiligheid kon misvormd worden tot de zoo vaak door Engelsche schrijvers in schrille kleuren geteekende “strooptochten om de kinderen der inboorlingen te rooven;” en 2°. de gewoonte onder de Boeren om de leerknappen tegen betaling aan elkander over te doen, wat men “overboeken” noemde, en dat inderdaad wel iets naar slavenhandel zweemde. Aan beide deze misbruiken is in 1868 of vroeger een einde gemaakt, en in het 28ste der “33 Artikelen”: is reeds tegen kinderroof voorzien door de bepaling¹ “Geen persoon of personen zullen het recht hebben naar eenige Naturellen-verblijfplaatsen te gaan, om kinderen op eene onwettige wijze te ontnemen; zoodanige overtreders zullen gestraft worden met

¹ Deze Artikelen zijn afgedrukt achter de uitgave van de Transvaalsche grondwet, Pretoria, bij C. P. Moll Jz., 1864, en dus minstens 17 jaren oud.

eene boete van Rds. 500 of gevangenzetting voor zes maanden en de ontnomene kinderen aan hunne ouders teruggegeven worden."

De vraag blijft nu nog slechts, in hoeverre de Transvaalsche Regeering aan deze en dergelijke bepalingen de hand heeft gehouden, en van de wolke van getuigen die ik hier in hun voordeel zou kunnen inroepen, zal ik alleen den heer Moodie laten spreken, omdat hij in dezen een dubbele aanbeveling ontleent aan zijne hoedanigheid van Engelschman en zijne volkomen bekendheid met al wat na 1867 in de Transvaal is voorgevallen. Ziehier hoe hij in een schrijven in een der Engelsche bladen zich omtrent die slavenquaestie uitdrukt:

"Mannen van groot gezag hebben verklaard, dat slavernij in eenige der hatelijkste vormen en wreedheden van anderen aard bij de Transvaalsche Boeren in zwang zijn. De beschuldiging wordt uitgesproken niet ten aanzien van enkele gevallen, maar als een aanklacht tegen de Boeren als volk; en zij die deze beschuldiging doen hooren, insinueeren, zoo zij het al niet uitdrukkelijk zeggen, dat slavernij en wreedheid geduld werden en nog worden door hun Gouvernement, en dat hunne wetten geen middel daartegen aan de hand geven. In 1867 ging ik voor het eerst naar de Transvaal; ik bleef daar tot de annexatie en ben verscheidene jaren lid van den Volksraad geweest. De agitatie tegen de slavernij bereikte haar hoogste punt in 1868, en ik zal de

eerste zijn om te erkennen, dat zij toen ter tijd niet overbodig was en wezenlijk nut kon doen. Ik deed zelf mede aan die agitatie en legde den heer Pretorius, den toenmaligen Staatspresident, eene opgave voor van feiten, het gevangelijk medevoeren van kinderen door een kommando betreffende, en wées hem er op, dat zulke gebeurtenissen over Regeering en volk slechts schande konden brengen. De heer Pretorius luisterde aandachtig en gaf te kennen, dat de Regeering reeds het besluit had genomen om in die zaak grondige verbetering te brengen. De kommandant der expeditie, J. W. Henderson, werd streng berispt en de Landdrost van Wakkerstroom, tot wiens jurisdictie de meesters dier kinderen behoorden, kreeg order om ze onmiddellijk naar Pretoria te zenden, opdat ze òf op wettige wijze als leerknappen aangenomen, òf, indien ze opgevraagd werden, aan hunne familiën teruggegeven mochten worden. En daarbij liet men het niet; het Gouvernement begreep ten volle de noodzakelijkheid om aan zulke schandalen voor altijd een einde te maken. De grenzen van het wettige leerjongensschap werden door den Volksraad in 1868 na grondige behandeling vastgesteld, en er werden maatregelen genomen die van toen af tot op heden verhinderd hebben, dat inlandsche kinderen met geweld aan hunne betrekkingen werden ontnomen, en die een einde hebben gemaakt aan de misbruiken, die ongetwijfeld onder het oude kommando-stelsel meermalen voor-

kwamen.... Welk eene hervorming dit is, kunnen alleen zij waardeeren, die bedenken hoe groot de verzoeking moest zijn om weerwraak te oefenen op stammen die zich nooit ontzien hadden hunne blanke naburen te plunderen, en misschien aan menigen roof van vee en andere bezittingen binnen de Nederlandsche grenzen hadden deelgenomen. Daarom is dit mijn antwoord aan de aanzienlijke mannen, die hebben goedgevonden de Boeren in de tegenwoordige krisis van hun nationaal bestaan van het houden van slaven en het plegen van wreedheden te beschuldigen. 1°. Sedert 1868 is het nooit geoorloofd geweest, noch feitelijk ooit voorgekomen, dat Inlanders door de Boeren behandeld zijn op een wijze, die een glimp van rechtvaardiging aan Engelsche tusschenkomst zou kunnen geven. 2°. Deze hervorming en vele andere zijn door den Volksraad uitgevoerd zonder eenige pressie van buiten en alleen door de gezonde ontwikkeling der openbare meening in de Transvaal. 3°. Ik ontken ten stelligste de gegrondheid van lord Brabourne's beweren, dat er te Potchefstroom een publieke verkooping van slaven zou zijn gehouden, en daag hem uit het te bewijzen. 4°. Ik ontken evenzeer, dat de Boeren, zooals dezelfde edele lord voorgeeft, "een aantal vrouwen en kinderen levend verbrand hebben", en tart hem ook daarvan het bewijs te leveren. Ten slotte doe ik een beroep op de rechtvaardigheid van de mannen en vrouwen van Engeland, opdat zij zich niet laten

misleiden door verkeerdheden die vroeger zijn voor-gevallen, om de oogen te sluiten voor de gezonder begrippen van welke de laatste twaalf jaren zoo menig bewijs hebben geleverd, maar die bovenal vrijheid en vrede behoeven om tot volkomen ontwikkeling te geraken."

Dit is mannelijke taal van een getuige die niet licht kan gewraakt worden. Laat ons nu nog met een voorbeeld ophelderen, op wat listige en verraderlijke wijze door de verdedigers der annexatie waarheid en valsheid worden doorengemengd, om op de Boerenregeering een donkere schaduw te werpen. Ik ontleen mijn voorbeeld aan Trollope's "South-Africa."

"De geschillen der Transvaalsche boeren met de Inlanders," zegt die schrijver, "schenen altijd te eindigen met de onderwerping van een deel dezer laatsten aan de heerschappij der Hollandsche instellingen. De kinderen van degenen die in opstand kwamen en gevangen werden gemaakt, werden onder den naam van "leerjongens" in de familiën der Hollandsche Boeren opgenomen, en in werkelijkheid daar tot slavendiensten gebezigd. Dat dit inderdaad het geval was, kan niet betwijfeld worden. Alles wat over de zaak aan het licht is gebracht levert er het bewijs voor op; het was geheel in overeenstemming met den geest en de zeden dezer Hollanders. Doet men naar de zaak onderzoek, dan krijgt men veelal ten antwoord, dat de toestand

der kleine bengels, die dus in aanraking werden gebracht met de beschaving, daardoor inderdaad egn verbetering onderging. *Zulk een argument kan niet beschouwd worden als van eenige waarde, zoolang niet hij die het gebruikt, erkent dat het in de leer gedane kind een slaaf en de meester een slavenhouder is*¹. Is dat erkend, dan komt alles neder op de groote quaestie, of slavernij als een instelling weldadig of verderfelijk werkt. Maar op dit standpunt willen zich zelfs de Hollanders liever niet plaatsen." Eenige bladzijden verder zegt dezelfde schrijver, dat de heer Burgers, gedurende de latere jaren van zijn bestuur, blootgesteld was aan een onophoudelijken storm van verwijten met betrekking tot de slavernij, zoowel van Britsche autoriteiten als van de dagbladen. "Doorgaans kwamen die tot hem van de Kaap, en daar hij zelf van de Kaap afkomstig was, moet hij de oude kolonie goed genoeg gekend hebben om niet te weten, dat die beschuldigingen, indien ze niet weêrlegd werden, hem weldra moesten ten val brengen. Ik geloof niet dat de heer Burgers persoonlijk eenige neiging had om de slavernij voor te staan. Hij was geenszins een Boer onder de Boeren, maar behoorde tot eene jongere klasse van menschen en tot eene nieuwere school. Maar in de Transvaal kon hij niets zijn zonder de Boeren, en in den toe-

---

¹ "Such an argument cannot be accepted as worth anything until the person using it is brought to admit that the child so apprenticed is a slave and the master a slaveholder."

stand waarin hij verkeerde, was hij onvermogen de zorgen voor de handhaving der bepaling van het verdrag die de slavernij verbood."

Het kan niemand mijner lezers ontgaan, welk een wonderlijke argumentatie door den heer Trollope gebezigd wordt. Ik moet mij werkelijk buiten staat verklaren den logischen sprong te volgen, die in de woorden gelegen is welke ik cursief heb laten afdrukken. Op het stelsel der "ingeboekte kinderen," zooals het sedert 1868 werd toegepast, kon zeker de naam van *slavernij* slechts bij wijze van rhetorische figuur worden toegepast. Men noeme het gedwongen arbeid, zoo men wil, maar eigenlijke slavernij, ondubbelzinnig vallende binnen de termen van het verdrag, kan het zeker niet genoemd worden. Ik wil den gedwongen arbeid in beginsel in geen enkelen vorm verdedigen; maar men moet met de maatschappelijke toestanden te rade gaan, en ten slotte mag ik dan wel vragen: in welk opzicht is dit stelsel meer verwerpelijk dan het koeli-stelsel, door de Engelschen in vele hunner eigen koloniën ingevoerd?

Het is vreemd dat over dit gewichtig punt zoo weinig voorkomt in de belangrijke verzameling van officiële stukken, die in 1878 te Londen is uitgegeven onder den titel: "Correspondence between Sir M. Hicks Beach Bart., Secretary of State for the Colonies, and the Transvaal Delegates, to which is added: Further Documents and Correspondence

relating to the same subject." In die uitgebreide verzameling van stukken vind ik geen andere toespeling op de slavenquaestie dan de volgende woorden in een brief van den heer Hicks Beach aan de Transvaalsche afgevaardigden van 6 Aug. 1878: "Hoe geduldig en eerlijk het Britsche Gouvernement gepoogd heeft de Conventie van 1852 te handhaven, kan de geschiedenis der laatste 20 jaren getuigen. Het hield er aan vast, niettegenstaande den kinderroof in de noordelijke gewesten, die als een schending der conventie moest beschouwd worden, en zoowel in Engeland als in Zuid-Afrika zulk een groote verontwaardiging te weeg bracht." De afgevaardigden antwoorden daarop in hun schrijven van 23 Augustus eenvoudig: "Wij moeten ons leedwezen uitdrukken, dat het u noodig is geschenen bij deze gelegenheid eene beschuldiging weder op te halen, die niet slechts betrekking heeft tot een lang verleden, maar die ook, wanneer zij strekt om eenige blaam te werpen op het Gouvernement of om het Gouvernement van medeplichtigheid te betichten, ten eenenmale van grond is ontbloot."

Het wordt zoo allengs duidelijk, dat wij hier te doen hebben, eensdeels met een nog bestaande, in beginsel misschien minder goede, maar in dat land en onder die bevolking vooralsnog onvermijdelijke en eernuttige dan schadelijke maatschappelijke instelling; aan den anderen kant met zeer afkeurenswaardige handelingen, die niet ten eenenmale verdicht zijn, maar

geheel tot het verledene behooren; — met eene beschuldiging dus waarvoor werkelijk eenige grond was in de eerste jaren van het bestaan der Republiek, maar die allen grond heeft verloren nu de gewraakte feiten sedert jaren met nadruk door de Regeering tegengegaan en sedert 1868 niet meer voorgekomen zijn. Nogtans gaat de vijandige Engelsche pers steeds voort die oude schuld tegen de Transvalers te exploiteeren, en veroorlooft zich de Aborigenes' Protection Society, in een schijnbaar zeer kalm en gematigd, maar in werkelijkheid zeer venijnig memorandum, aan Lord Kimberley ingediend, hare stellige overtuiging uit te spreken, dat honderden, zoo niet duizenden, Kaffers, die thans op de hoeven der Boeren werkzaam zijn, oorspronkelijk geroofde kinderen waren en nog in huiselijke slavernij worden gehouden. Dat Genootschap vertrouwt onvoorwaardelijk die zoo te recht door den Heer Tromp gebrandmerkte Afrikaansche pers, die nimmer heeft opgehouden de Boeren met hare lasterlijke tong te bezwadden; vertrouwt onvoorwaardelijk alles wat Engelsche gouverneurs en Engelsche officieren in hunne rapporten nederschrijven, of omdat zij met voorbeeldelooze lichtvaardigheid geloof slaan aan hetgeen listige bedriegers, als een Gideon Steyn, hun als waarheid voorhouden, of omdat zij geliefkoosde plannen willen doordrijven en eigen misslagen bedekken door aan de waarheid geweld aan te doen. Is alles juist wat door James W. Winter, in zijn "South African notes" over het

afschuwelijk regime van Sir Theophilus Shepstone is aan het licht gebracht? Ik weet het niet, ik zal mij wel wachten het te verzekeren; ik wil niet zoo voorbarig als de Aborigenes'Protection Society, zonder gelegenheid te hebben gehad voor onpartijdig onderzoek, eene overtuiging van schuld uitspreken, zelfs niet ten aanzien van een man die, door zijne bedriegelijke voorstellingen en verraderlijke handelingen, meer dan iemand heeft toegebracht om Zuid-Afrika voor zijne bewoners tot een hel te maken. Ook hij, forsooth! moest de beschuldiging herhalen en als grond voor de annexatie aan de Regeering voorhouden, "dat er slavenhandel in de Republiek werd gedreven." En wat is ook toen weder ten aanzien dier beschuldiging gebleken? "De aanleiding tot die klacht," zegt de heer Tromp, "was gelegen in de berichten, die daaromtrent door Engelsche ingezetenen der Transvaal op gezag van Natalsche couranten waren ingezonden. De Regeering gelastte nu dat men een onderzoek naar de gegrondheid dezer klachten zou instellen en de daders van dergelijke wetsovertredingen streng zou straffen. Na afloop van dit onderzoek bleek, dat, hoewel vóór vele jaren meermalen gebeurtenissen waren voorgevallen, die naar een overblijfsel van slavernij zweemden en niet altijd den stempel der mensche-lijkheid droegen, de evengenoemde Natalsche berichten volkomen onjuist en ongegrond waren. Deze klacht verviel dus geheel en al."

Maar ik moet van deze uitweiding over de slavernij terugkeeren tot de groote emigratie, die tot de stichting der beide Afrikaansche republieken aanleiding gaf. Het ligt echter volstrekt niet in mijn plan de geschiedenis te schrijven van die merkwaardige reeks van gebeurtenissen, die ons den Uittocht der kinderen Israëls in het geheugen terugroepen, en zoo vervuld zijn met voorbeelden van treffende lotwisselingen, vreeselijk lijden, wonderbare uitreddingen, ontembaren heldenmoed en grootsche uitkomsten, dat men te vergeefs in de moderne geschiedenis een schoonere stof voor een epos zou zoeken. Hier wil ik alleen nog eenige opmerkingen maken over de wijze waarop die uittocht van Britsche zijde beschouwd werd.

Toen het bleek dat de beweging groote proportiën zou aannemen, begon zij aan de Britsche autoriteiten veel onrust in te boezemen, en alle middelen werden beproefd om de Boeren van hun voornemen terug te brengen. Doch de bestaande wetgeving liet de Regenten machteloos. Toen men den procureur-generaal Oliphant vroeg, of er in het arsenaal der koloniale wetten en verordeningen niet eenig wapen school waarmede men dien uittocht beletten kon, wist deze niets aan te wijzen, dan eenige oude proclamatiën der Hollandsche Regeering tegen de kolonisten die over de grenzen trokken of zich te ver met de inboorlingen inlieten. De heer Oliphant ontwikkelde echter tevens eenige denkbeelden, die, zoo ze als blijvend richtsnoer der Britsche Regeering

waren aangenomen, aan Zuid-Afrika oneindig veel bloed en tranen bespaard zouden hebben, maar waarbij de Britsche staatkunde hare rekening niet zou hebben gevonden. "De klasse van personen," zoo sprak hij, "wie het hier geldt, zijn blijkbaar voornemens hun fortuin in een ander land te beproeven en zich, althans voor zooveel deze kolonie betreft, niet langer als Britsche onderdanen te beschouwen. Zou het nu voorzichtig of billijk zijn, menschen die met hun toestand niet tevreden zijn, te beletten, indien dit al mogelijk ware, dat zij naar verbetering trachten, welk deel der wereld ook zij daarvoor mochten kiezen? Dergelijke verhuizing heeft dagelijks plaats uit Groot-Brittanje naar de Vereenigde Staten. Bestaat er eenig afdoend middel om personen tegen te houden, die besloten zijn heen te gaan, behalve dit ééne, dat men ze neërschiet, als ze de grenzen overtrekken? Ik vrees van neen! maar dat eenige middel zou erger zijn dan de kwaal. Zijn mijne redeneeringen juist, dan is het Gouvernement niet bij machte en zal het wel nimmer worden, om het kwaad — zoo het een kwaad is — op afdoende wijze te voorkomen."

Niemand kan zeggen wat er zou gevolgd zijn, indien iets gebeurd was dat niet gebeurd is, of iets ongedaan was gebleven dat werkelijk is geschied. Maar zeker is het dat moeielijk iets meer verderfelijks voor de emigranten had kunnen bedacht worden, dan de weg door de Britsche autoriteiten inge-

slagen. Eerst scheen men den raad van Oliphant te willen opvolgen. Men liet de Boeren vrij trekken; men liet ze decimeeren door de wanhopige worsteling met de Matabelen en het gruwelijk verraad van Dingaan. Maar toen zij door voorbeeldeloozen heldenmoed en in de kracht van hun Godsvertrouwen over alle moeilijkheden gezegepraald, Dingaan getuchtigd, het "beloofde land" veroverd, Pietermaritzburg gegroundvest, en, onder 21 saluutschoten, de banier der Zuid-Afrikaansche Maatschappij van Port Natal geheschen en met den uitroep: "Gedankt zij de groote God, die ons door zijne genade de overwinning heeft gegeven," begroet hadden, toen werd eensklaps de Britsche leeuw, evenals in 1877, indachtig aan zijn "high responsibilities," aan zijn duren plicht om de oorspronkelijke rassen tegen den overmoed der blanken te beschermen, en legde hij den zwaren klauw op het met zoo zware offers verworven land, waarin de Boeren zich op het punt waanden, rust na het zwerven, veiligheid na duizend gevaren, overvloed na lange ontbering te zullen genieten. De Gouverneur, Sir George Napier, achtte het nu gebiedend noodig Natal te bezetten, ten einde zich, zooals zijne proclamatie luidde, "de macht te verzekeren om tot handhaving van den vrede van Zuid-Afrika krachtdadig te kunnen tusschenbeide treden." En alsof dit nog niet genoeg ware, verklaarde Zijne Exellentie, dat hij de bezetting van Natal door de emigranten "als niet te rechtvaardigen"

beschouwde, en dat zij, naar ziju gevoelen, aan de gepleegde gruwelen deel genomen of ze door hunne handelingen uitgelokt hadden, terwijl hij gelastte dat alle wapenen en krijgsvoorraad in beslag genomen en de haven voor allen handel zou gesloten worden, behalve voor hen die een patent van het Gouvernement der Kolonie hadden verkregen. De wrevel dien deze maatregelen onder de Hollandsche familiën in de Kaapstad wekten, had echter ten gevolge, dat de Gouverneur een tijd lang het grootsch en edel beginsel der Britsche politiek met buitengewone gematigdheid in werking bracht, toeliet dat de Republiek Natalia werd uitgeroepen, en geduldig wachtte totdat in Mei 1843 het gunstig oogenblik scheen aangebroken om Natal bij proclamatie te verklaren tot Britsche kolonie, "in het belang van den vrede, van de bescherming van alle klassen van menschen, van een heilzaam toezicht op de handelingen van allen, die in dit gewichtig deel van Zuid-Afrika gevestigd waren."

De vestiging van het Britsche gezag in Natal beroofde niet slechts de Boeren van hunne onafhankelijkheid; zij werd ook onmiddellijk gevolgd door eene reeks van miskenningen en rechtsverkrachtingen, die ten gevolge hadden dat allengs een groot deel der Hollandsche ingezetenen de Kolonie verliet en zich deels tusschen de Oranje- en Vaal-rivier, deels aan de overzijde der laatste nedersloeg. Vóór de annexatie had de Volksraad

den grond verdeeld en aan elk gezin 4000 morgen toegewezen. De Engelschen vonden dit te veel; zij beperkten willekeurig de hoeven tot 2000 morgen, en moedigden daarentegen de Zoeloe-Kaffers aan om zich in Natal neder te zetten, hun de gronden schenkende die aan de Boeren ontnomen waren. Die inboorlingen werden aan zichzelf overgelaten; men liet hen hunne eigen barbaarsche wetten en gebruiken zonder eenige beperking volgen. Het vee der Boeren te stelen was hun dagelijksch bedrijf, en daarover wraak te nemen was aan de verongelijken ten strengste verboden. De toestand was voor de Boeren in 1847 zoo onlijdelijk geworden, dat schier al wat nog van de Hollandsche ingezetenen was overgebleven, zich gereed maakte de voortrekkers te volgen. Vooraf wilde men echter nog eene uiterste poging beproeven om de Engelsche autoriteiten tot beter gedachten te brengen. Andries Pretorius werd afgevaardigd om de bezwaren der Boeren ter kennis van den gouverneur der Kaap-kolonie te brengen. Hij deed de reis te paard over het gebied van den tegenwoordigen Vrijstaat, en onder ongelooflijke bezwaren, daar het weder hoogst ongunstig was en de rivieren buiten hare oevers getreden waren. Hij vroeg om gehoor en het werd hem geweigerd; eene schriftelijke memorie werd ingediend en met nietszeggende algemeenheden beantwoord. Zijne Excellentie, die op het punt stond afgelost en vervangen te worden, had geen tijd om zich met een onder-

zoek van zulke onbeduidende zaken als de klachten der Boeren bezig te houden. Ontmoedigd en verbitterd keerde Pretorius terug; welke gevoelens hem en met hem al de Boeren vervulden, moge blijken uit een uittreksel van een zijner open brieven, waarin hij verklaarde de pen op te vatten, om een beroep te doen op een publiek dat, naar hij vertrouwde, beter in staat zou zijn zijne klachten te begrijpen, dan bezoldigde ambtenaren, met wie het steeds moeilijk was te handelen waar hunne verantwoordelijkheid in het spel kwam. "Waar," sprak hij, "was het Gouvernement met zijne macht, toen wij ons eensklaps door wreede barbaren omringd vonden? toen meer dan 400 mannen, vrouwen en kinderen door deze ellendelingen werden vermoord? Ja vermoord, — onmenschelijk vermoord. Waren wij zijne onderdanen niet, toen verdrukking ons dwong ons geboorteland te verlaten, en ons zonder bescherming in de wildernis te storten? En verlieten wij het land, voordat alle middelen om herstel van grieven te erlangen, memoriën, petitiën enz. waren uitgeput? Mij dunkt, ik hoor iemand uitroepen: "het was uw eigen verkiezing." Inderdaad, dat was het; en waren de uitgeweken Boeren slechts aan zich zelven overgelaten, zij zouden zich die keus nooit beklagd hebben, daar zij dan voor zich een Beschermer hadden kunnen kiezen, voor wien het woord "bescherming" werkelijk iets beteekende. Hoe komt het dat, sedert de verschijning der Britsche krijgsmacht in

Natal, ons aantal door geen enkelen Hollandschen Boer is vermeerderd, ofschoon het land door zijne schoone velden en vruchtbare beemden allen als met open armen uitnoodigt? Stel daartegenover de ongemakken die zij moesten doorstaan in de wildernis, en de vraag dringt zich op: wat kan de reden zijn?" Niets anders, Sir! dan dat Hare Majesteit hare genadige bescherming heeft uitgebreid tot Natal; want "bescherming" wordt door hen die ondervinding in de oude kolonie hebben opgedaan, vertolkt met vervreemding, onderdrukking, uitroeiing.... Ik onderneem morgen de terugreis naar Natal met een bezwaard gemoed. Het doel waarvoor ik alle moeilijkheden trotseerde en vrouw en kinderen geruimen tijd onbeschermd achterliet, heb ik niet bereikt. Ik heb vruchteloos een lange reis gemaakt; ik heb Sir Henry Pottinger gezien noch gesproken, en als antwoord op mijne schriftelijke vertoogen een stuk ontvangen, zoo ongepast, zoo weinig ter zake dienende, dat ik de ernstigste gevolgen voorzie, als het onder ons bekend wordt. Ik keer terug om den tijd te verbeiden waarop ik al die vooruitgeziene ellende, moord, roof en brandstichting verwerkelijkt zal zien, misschien om mijn eigen leven ten offer te brengen. Maar ik zal de zelfvoldoening smaken van het bewustzijn, dat ik mijne stem tegen het wanbestuur verheven heb, toen het nog tijd was, — het wanbestuur waarvan men de vruchten zien zal als het te laat is om een anderen weg in te slaan."

Sir Henry Pottinger werd opgevolgd door Sir Harry Smith, een dapper en gemoedelijk soldaat, maar die de geaardheid en de grieven der Boeren even weinig begreep als zijn voorganger, en zich, even als hij, door de voorstellingen der kleine Engelschgezinde partij liet misleiden. De eenige weg om uit de moeilijkheden te geraken dien ook hij zich kon voorstellen, was de Boeren met het Engelsch gezag te verzoenen. In persoon begaf hij zich naar het land over de Oranje-rivier, waar hij veel regeeringloosheid en verwarring aantrof, en, naar den regel dat men zich licht overtuigt van hetgeen men wenscht, de meening omhelsde, dat naar de vestiging van het Britsche gezag met vurig verlangen werd uitgezien. Hij besloot dus, in het belang van vrede, eensgezindheid en rust, het oppergezag der Koningin te proclameeren. De annexatie van het nieuwe gebied, destijds gewoonlijk "the Sovereignty" genoemd, had plaats bij afkondiging van 3 Febr. 1848. Doch alle welgemeende maatregelen door den Gouverneur, zoo hier als in Natal, tot verbetering van het lot der Boeren en beteugeling van de rooverijen der Kaffers genomen, waren onvermogen om de groote meerderheid te doen berusten in een opgedrongen gezag, dat zij sedert lang geleerd hadden te haten en te wantrouwen. Bij zijne komst in Natal ontmoette hij in de Toegela-drift het kamp van Pretorius, die gereed stond om, aan het hoofd van 300 à 400 huisgezinnen, het Transvaalsche gebied

in te trekken. Het waren dezelfde mannen die Pretorius naar de Kaapkolonie hadden afgezonden en, verbitterd door de ontvangst die hem was ten deel gevallen, thans de laatste banden wenschten te verbreken die hen bonden aan het Britsche gezag. De goedhartige Gouverneur werd diep getroffen door den ellendigen toestand waarin hij hen aantrof; hij poogde hen te bewegen om te blijven waar zij waren, en beloofde hun dat zij allen zonder uitstel in het bezit zouden gesteld worden van goede en uitgestrekte hoeven, met deugdelijke bewijzen van eigendom. Om aan deze beloften kracht bij te zetten, benoemde hij onmiddellijk eene landcommissie, onder welker leden hij ook Pretorius opnam, met volmacht om alle aanspraken te onderzoeken, en met last om zich met de meeste vrijgevigheid jegens ieder persoonlijk te gedragen. Ook aan andere billijke wenschen trachtte hij te gemoet te komen, en bij zijne terugkomst in de Kaapstad werd Sir Harry Smith onder luid gejubel als de edelmoedige vredestitcher en de weldoener der verdrukten ontvangen. Hij had echter Pretorius diep gekwetst door hem geld aan te bieden, om de Boeren tot het staken van hun reistoelt en bewegen, en door de aanhechting der Sovereignty voor hem te verzwijgen, welke hij echter door derden vernam, eer nog de Gouverneur zijn kamp had verlaten.

Die aanhechting der "Sovereignty" was olie in het vuur, te meer daar het weldra uit adressen en

volksdemonstratiën bleek, dat de groote meerderheid harer bewoners dien maatregel verfoeide. Het was dezelfde geschiedenis die wij thans ten opzichte der Transvaal beleven; mutato nomine eadem fabula narratur. De Boeren kwamen, zooals men dit noemde, in opstand; zij noodigden den Gouverneur majoor Warden uit om dadelijk het land te verlaten, en daar hij, behalve eenige vrijwilligers, slechts 48 man onder zijn bevelen had, zag hij zich genoodzaakt te kapituleeren. De Gouverneur, die alles meende gedaan te hebben wat de Boeren bevredigen kon, handelde nu met eene onstuimigheid die alle vergelijk onmogelijk maakte. Hij stelde een prijs van 2000 Pd.St. op het hoofd van Pretorius, weigerde met hem te onderhandelen en gaf op zijn ultimatum, waarbij hij de herroeping der annexatie eischte, slechts de verklaring, dat hij met de wapenen zou antwoorden. De hardnekkige schermutseling bij Boomplaats eindigde met de nederlaag der Boeren. Pretorius, ziende dat alles verloren was, wierp zich met zijne volgelingen in de Transvaal. De Engelschen proclameerden den 7^{den} September 1848 op nieuw de souvereiniteit over het gebied van den tegenwoordigen Vrijstaat, installeerden majoor Warden weder als Britsch resident, bouwden het fort te Bloemfontein, en lieten zich door een adres van eenige burgers van Smithfield nog eens in den waan brengen, dat de groote meerderheid tevreden was, en het verzet tegen hun gezag alleen aan de heethoofden was te wijten, die zich thans

grootendeels aan de overzijde der Vaal-rivier bevonden. Deze laatsten werden een tijd lang geheel aan hun lot overgelaten, daar nieuwe Kaffer-oorlogen, ten deele juist uit de annexatie van het nieuwe gebied voortgesproten, aan de Britten de handen vol werk gaven, en de Boeren van den Vrijstaat, die majoor Warden als "voortdurend in hun hart rebellen" beschreef, weigerden tegen de inlanders te velde te trekken, in een geschil dat het hunne niet was.

De Engelsche regeering, het eindelooze gehaspel moede en ongezind voortdurend bloed en schatten op te offeren aan de politieke inzichten van hare koloniale ambtenaren, die steeds in de noodlottigste illusiën bleven volharden, besloot in 1851 een anderen weg te beproeven. De Staats-secretaris voor de koloniën, Graaf Grey, beantwoordde de *dépêches* van den Gouverneur, waarbij de staat van zaken in het gebied der Oranje-rivier werd blootgelegd, met de opmerking, dat Harer Majesteit's regeering de aanhechting van dat gebied slechts zeer schoorvoetend had goedgekeurd, en nog wel alleen op grond der voorstelling, dat zij door de bevolking begeerd werd, en met het doel om aan hare wenschen te gemoet te komen. Nu het hem bleek, hoe groot de klove tusschen die voorstellingen en de werkelijkheid was, achtte hij het wenschelijk, dat de ambtenaren en troepen hoe eer hoe beter werden teruggeroepen, mits dit geschieden kon zonder de eer

der Kroon in de waagschaal te stellen. Nog duidelijker verklaarde zich de Edele Lord in latere brieven, waarin hij voorop stelde, dat het voor de autoriteiten in de Kolonie een bepaald punt van politiek moest worden, de souvereiniteit over de Oranje-rivier ten slotte te laten varen, en er bijvoegde, dat, als eenmaal dit plan was uitgevoerd, geene oorlogen, hoe verwoestend ook, die de kolonisten en inboorlingen buiten de grenzen van het Britsche gebied zouden voeren, geacht zouden mogen worden eenigen grond voor tusschenkomst op te leveren. Ook werd, om alle verwickelingen in de toekomst te voorkomen, in de duidelijkste woorden aan alle ambtenaren der Kroon te kennen gegeven, dat zij, onder welk voorwendsel ook, geene aanleiding mochten geven tot eenige uitbreiding, hoe gering ook, van Harer Majesteits gebied in Zuid-Afrika.

Het was onder den indruk dezer voorschriften, dat eerst de onafhankelijkheid van het land over de Vaal-rivier, 'twelk vroeger onder de leiding van Potgieter, later onder die van Pretorius gekoloniseerd was, en waarover de Britten nooit eenig gezag hadden geoeffend, daarna ook die van het gebied tusschen de Oranje- en Vaal-rivier, dat kort te voren geannexeerd was, door de Britsche autoriteiten namens de Koningin werd erkend. Het verdrag met het volk der Transvaal werd den 17^{den} Januari, 1852, bij de Zand-rivier gesloten. Den kolonisten werd het recht verleend om een bestuur in

te stellen zooals hun goeddacht, en de verzekering dat noch inmenging in hunne aangelegenheden, noch inbreuk op hun grondgebied ten noorden der Vaal zou plaats hebben. Noble noemt het verdrag eene weldaad, werkelijk verleend ten gevolge der bepaalde voorschriften van Graaf Grey om de Britsche heerschappij niet verder uit te breiden, maar die de Commissarissen handig genoeg waren als een gunst te doen voorkomen, terwijl ze spoedig als onvermijdelijke concessie had moeten plaats vinden. Aan deze onderhandelingen namen Potgieter en zijne volgelingen geen deel, en er bestond zelfs veel nijd tusschen de beide opperhoofden. Wel wist de heer Stuart, toen pas uit Holland aangekomen, reeds in Maart 1852 eene verzoening tusschen beide te bewerken, maar toch bleven de door Potgieter en zijne volgelingen gestichte kleine republieken van Lijdenburg en Zoutpansberg nog eenige jaren als afzonderlijke staatjes nevens de grootere Republiek der Transvaal bestaan.

Inmiddels was het gebied der Oranje-rivier door den oorlog met Moshesh, het hoofd der Basuto's, geteisterd. Hij had zich een geduchten vijand betoond, maar zoodra de Engelschen genoeg meenden gedaan te hebben om de eer hunner wapenen te handhaven en Moshesh om den vrede had gevraagd, werd ook hier de nieuwe politiek in toepassing gebracht. Het vee, door de Engelschen aan de Kaffers ontrukkt, werd als het equivalent der van Moshesh

voor de rooverijen zijner onderdanen geëischte vergoeding aangenomen, en de Britsche Gouverneur, Sir George Cathcart, vaardigde eene proclamatie uit, waarin hij bekend maakte, dat de vrede hersteld was, dat de Regeering voor de toekomst van iedere inmenging in geschillen der kolonisten met de inboorlingen afstand gedaan had, en dat aan de Europeesche bevolking de volle vrijheid was gegeven om haar eigendom te beschermen en te hernemen overeenkomstig het oude kommando-stelsel. Hiermede was nu alle bezwaar tegen de onafhankelijkheid van het gebied der Oranje-rivier opgeheven, en den 8sten April 1854 werd eene proclamatie uitgevaardigd, waarbij Engeland van zijne heerschappij over dat gebied formeel afstand deed, waarna een verdrag, in de hoofdzaken met dat van de Zandrivier overeenkomende, met de daartoe door het volk gekozen vertegenwoordigers werd aangegaan.

Zoo werd het Oranjerivier-gebied de Oranje Vrijstaat, terwijl de Transvaal, bij de den 2^{den} Febr. 1858 door den Volksraad aangenomen grondwet, den naam van Zuid-Afrikaansche Republiek aannam. Zij zou dien naam beter waardig geweest zijn, indien Martinus Wessel Pretorius, die zijn overleden vader als hoofd van het meerendeel der Transvaalsche kolonisten had opgevolgd, geslaagd was in zijn plan om al de Boeren-republieken tot ééne groote Republiek te vereenigen. Dat plan was reeds mislukt voor zooveel den Vrijstaat betreft, waarmede den

1sten Juni 1857 een verdrag op den grondslag der zelfstandigheid van beide republieken was gesloten; maar gelukte met de republieken van Zoutpansberg en Lijdenburg, die in 1858 en 1860 afstand deden van hun afzonderlijk bestaan.

Zoo was na lange worsteling de ontheffing van het gehate Britsche gezag door alle kolonisten ten noorden der Oranje-rivier verkregen; zij was ten slotte verworven zonder eenige moeite, door een geheel vrijwilligen afstand van de Britsche zijde, en in weerwil zelfs van de ernstige pogingen door de Engelsche inwoners van den Vrijstaat aangevend om de Regeering in het Moederland van dien stap terug te houden. Wie meenen mocht, dat door deze handelwijze eenige bijzondere edelmoedigheid van de zijde der Britsche regeering werd aan den dag gelegd, zal zijne illusie spoedig prijs geven, als hij eenige der toenmaals door de Britsche autoriteiten gewisselde stukken inziet. Zoo schrijft Sir George Cathcart in een zijner *dépêches*: "Hoe meer ik den toestand van het land beschouw, hoe vaster ik overtuigd raak dat het voor ons geen waarde heeft. Het mist ontegenzeggelijk niet alle aantrekkelijkheid; zijn klimaat is uitnemend; het wild is er overvloedig, zoodat de Hollandsche families voornamelijk door de jacht in hun levensonderhoud voorzien, wat hen, gevoegd bij eene hoogst eenvoudige levenswijze, soms in staat stelt kudden en geld te verwerven in eene mate, die in zulk een primi-

tief land als rijkdom kan beschouwd worden. Desniettemin bezit het uitgestrekte land niets dat eên blijvende vereeniging zou kunnen wettigen met een gebied, dat buitendien reeds door het bezwaar van een te grooten omvang gedrukt wordt. Geene natuurlijke voordeelen, geene beweegredenen van voorzichtigheid en voorzorg, geene nuttige bedoelingen kunnen voor het behoud worden aangevoerd; de kracht van het Britsche Gouvernement, het vertrouwen in zijn karakter, de luister van zijn Kroon kunnen er in geen opzicht bij winnen." Ex ungue leonem! Dezelfde redenen hadden ook natuurlijk voor het verlaten van de Transvaal gegolden. Het zal ons blijken, hoe spoedig de Britsche politiek van karakter veranderde, toen het duidelijk werd dat de republieken meer natuurlijke voordeelen, belangrijker hulpbronnen bezaten, dan men zich had voorgesteld: dat zij vatbaar waren voor een ontwikkeling, die haar tot gevaarlijke concurrenten van het Engelsche gezag in Afrika zou kunnen maken. Men begon toen de politiek van Lord Grey en Sir George Cathcart als een misslag te beschouwen, waarop men zich haasten moest terug te komen. Voorwendfels daartoe werden met volharding gezocht, verdicht, door sluwe onderhandsche bemoeiingen in het aanzijn geroepen. De beide republieken zouden het, de eene vroeger, de andere later ondervinden, dat met den val van Karthago de Punica fides niet van het wereldtooneel is afgetreden.

Een der gereedste en met het gunstigst gevolg aangewende middelen om een casus tegen de Boeren te verkrijgen, die eenigen glimp aan het gewelddadig ingrijpen kon geven, was de antipathie die de Britsche, gedeeltelijk ook de Duitsche zendelingen, die zich met de bekeering der inboorlingen bezig hielden, tegen de Hollandsche kolonisten koesterden. Die antipathie was een natuurlijk gevolg van het zeer verschillend standpunt, vanwaar beide die inboorlingen beschouwden. Voor de Boeren waren zij natuurlijke vijanden, de roovers van hun vee, de verstoorders hunner rust, de verwoesters hunner welvaart, en veler theologische vooroordeelen zagen in hen de afstammelingen van het gevloekte ras van Cham, die er nauwelijks aanspraak op konden maken om als menschen beschouwd en behandeld te worden. Voor de zendelingen daarentegen, overtuigd van hunne roeping om aan die arme, in de duisternis dolende stammen, de blijde boodschap der genade te brengen, waren zij het voorwerp van warme belangstelling, van innig medelijden, van eene teederheid zelfs, die hunne liefde voor de zwarte huid tot het doelwit der spotternijen maakte van hen die hunne verwijten moesten verduren. De antipathie der zendelingen openbaarde zich op geen edele wijze; vaak aangevuurd door persoonlijke grieven, door krenking van persoonlijke belangen, werd zij een lichtgeloovigheid die van alle berichten steeds de ergste als waarheid omhelsde, eene licht-

vaardigheid die de overdrevenste geruchten als echte feiten verkondigde. De beroemde Livingstone — een man in wiens anders edel en treffelijk karakter het mij leed doet de zwarte stippen te moeten aanwijzen — was zoozeer tegen de Hollandsche kolonisten ingenomen, dat hij hunne onafhankelijkheid als den ondergang der Britsche missie beschouwde en geene middelen spaarde om de vrijverklaring der Transvaal tegen te werken. De voornaamste beschuldigingen waren, dat de Boeren Engelsche jagers en reizigers beletten zich naar het Noorden der Transvaal te begeven, dat zij handel dreven in “zwart ivoor” en dat zij de Kaffers in hun gebied op de gruwzaamste wijze onderdrukten. In een uitstekend boekje, door Dr. J. A. Roorda Smit dezer dagen onder den titel “het goed recht der Transvaalsche Boeren” in het licht gegeven, kan men eene vergelijking vinden van het officiëel rapport van Scholtz, den aanvoerder der Boeren-expeditie tegen Sechele (1852), en van de berichten door Livingstone daaromtrent naar Engeland gezonden. De aanleiding tot den krijg was de bescherming door het genoemde Beetsjoeanen-hoofd aan Moselele en zijn stam verleend, toen de Boeren eene expeditie uitrustten om hem voor zijn rooverijen te straffen. De Boeren eischten den vluchteling op, Sechele weigerde, in zijn verzet gestijfd door de zendelingen, die hem zelfs rijkelijk van geweren en ammunitie voorzagen. Livingstone bevond zich bij Sechele, toen de oorlog uitbrak, maar vluchtte bij

de nadering der Boeren noordwaarts. Toch had hij niets voor zijn persoon of zijn eigendom te vreezen; want Scholtz had een proclamatie uitgevaardigd, om de zendelingen voor alle schade aan lijf en goed te vrijwaren, en twee overtreders waren met het verlies hunner aanspraak op een aandeel in den oorlogsbuit gestraft. Spoedig daarop werd het langdurig gevecht geleverd, dat het lot van Sechele besliste. De Boeren vonden zijne stad ledig; het huis der Britsche missie vonden zij door de Kaffers opengebroken en geplunderd, maar zij hadden twee geweren vergeten. Door gevangen Kaffers vernam men, dat het eenige mijlen van de stad gelegen huis van Livingstone nog ammunitie bevatte, en dat hij kort te voren 12 geweren aan Sechele verkocht had. Op dit bericht liet Scholtz het huis van Livingstone onderzoeken. Men vond er verscheiden geweren die half gereed waren, en eene compleete wapensmederij. De Boeren kregen den indruk dat het huis meer op een geweermakerswinkel dan op een station van zendelingen geleek, en dat er meer werk gemaakt werd van den verboden handel in wapenen, dan van het onderwijs der Kafferjeugd. De smidswerktuigen werden als buit meegenomen. Het verscheuren of tot proppen maken van Livingstone's dictionaires, waarover deze zich later zoo heftig beklaagde, wordt in het officiëel rapport niet vermeld. Waarschijnlijk had geen der Boeren eenig besef van de waarde van het vernielde, en dit had een edelmoedig vijand in aanmerking moeten nemen.

Het rapport van Livingstone begint met de Boeren te beschuldigen, dat zij elke gelegenheid aangrepen om zich ten koste der arme inboorlingen te verrijken, en schetst den oorlog met de Beetsjoeanen als de eerste bittere vrucht van de staatkunde, die tot het traktaat der Zand-rivier had geleid, en die, als men er in volhardde, tot de geheele vernietiging zou voeren van alle stammen van inboorlingen die in de termen van die overeenkomst begrepen waren. Hij schrijft aan de Boeren eene opzettelijke plundering zijner woning toe, waartoe zij nog vóór den strijd met Sechele eene patrouille zouden hebben uitgezonden. Die woning had volgens zijn zeggen slechts gediend tot berging van voorwerpen die de reizigers bij hunne tochten naar de binnenlanden wenschten achter te laten, en was steeds veilig geweest in de hoede der Beetsjoeanen. "En wat hebben de Boeren gedaan? Zij hebben mijne woning geplunderd, mijne boeken verscheurd, mijne apotheek vernield, al mijne meubelen medegenomen en alle goederen gestolen die daar door Engelsche reizigers waren achtergelaten." Wat na die plundering gevolgd zou zijn, wordt verhaald in trekken, die voor elken onbevooroordeelde de onwaarheid op het voorhoofd dragen. "Het geheele leger begaf zich naar de stad van Sechele om daar een gemeenschappelijk gebed te houden, en toen dit was afgelopen, bevalen zij Sechele vrouwen en kinderen te verwijderen, omdat zij met hem vechten

wilden, als oorzaak opgevend, dat hij, hoewel het hem verboden was Engelschen naar de noordelijke districten te laten reizen, dit niet slechts niet verhinderd, maar zelfs aangemoedigd had. Sechele antwoordde, dat hij een man des vredes was en vroeg, waarom hij dit toch de Engelschen beletten zou, die hem altijd goed hadden behandeld. Als antwoord begonnen de Boeren den volgenden dag met hun kanonnen (!) de stad te beschieten, die weldra in vlammen stond. Vrouwen en kinderen waren gevlucht, de mannen trokken zich op een naburigen heuvel terug, waar zij door de Boeren achtervolgd werden. In den strijd die nu plaats had, doodden de Boeren 60 der inboorlingen en verloren 35 van de hunnen. Dank zij hunne paarden konden de aanvallers groote massa's vee van de Beetsjoeanen wegvoeren, terwijl zij het oorlogstooneel niet verlieten, dan na het koren te hebben in brand gestoken."

De vertoogen en berichten van Livingstone hadden destijds geen invloed op de Britsche regeering, die voor het oogenblik van de Boeren niets te duchten had en er meer nadeel dan voordeel in zag over de door hen bewoonde streken heerschappij te voeren. Maar wat voor het oogenblik niet bruikbaar werd geacht, bleef uitmuntend geschikt om later dienst te doen, wanneer de omstandigheden geheel of gedeeltelijk herstel van het Britsche gezag in het gebied der Republieken mochten wenschelijk

maken. De zendelingen gingen steeds voort wat er verkeerds door de Boeren verricht werd, breed uit te meten, en hunne berichten met alle overdrijvingen der leugenachtige faam en de voorstellingen eener door verbittering bestuurde fantasie op te sieren. Moffat, Livingstone, Inglis, Edwards, Lüdorff en anderen hielden niet op de publieke opinie in Engeland tegen de Boeren op te ruïen, en te toonen dat nog heden het odium theologicum bij uitnemendheid een odium diabolicum is. En zoo werd een "mass of evidence," zooals men het noemde, tegen de Boeren verkregen, die machtige lichamen als de London Missionary Society en Anti-Slavery Society gedurig tegen hen in het harnas joeg. Niets heeft aan de zaak der Boeren meer kwaad gedaan, niets heeft meer schuld aan het onrecht jegens hen gepleegd, dan deze ellendige lasteringen der zendelingen. De koloniale ambtenaren, die aan de Kaap, gelijk in Indië, steeds er op uit zijn om annexatie op annexatie te stapelen, hadden geen beter bondgenooten kunnen vinden; de handelaars van Natal, die van de concurrentie der Boeren het ergste vreesden, wanneer de spoorweg van Pretoria naar de Delagoa-baai hun buiten het Engelsch gebied om een vrije gemeenschap met de zee verzekerde, hadden nooit verreikender handlangers kunnen wenschen voor hun vuigen handelsnijd; de Britsche ministers en gouverneurs, die, vergetende dat de gerechtigheid een volk ver-

hoogt, zoo zelden aarzelen de voorkeur te geven aan hetgeen de Themistoclessen nuttig, boven wat de Aristidessen rechtvaardig achten, hadden niet licht vindingrijker helpers kunnen opsporen om hen van de verlangde voorwendsels te voorzien. Tegenover het eenstemmig koorgezang van met zoo machtige organen begaafde mannen, konden de enkele zwakke stemmen die een anderen toon aansloegen, zich geen gehoor verschaffen. Duizenden edeldenkende Engelschen, die sedert lang het onrecht erkend en met al het vuur eener edele verontwaardiging ten toon gesteld zouden hebben, gelijk het thans met ware ridderlijke gezindheid in tal van dagbladen en adressen geschiedt, zijn door die lastertongen misleid geworden. En zelfs nu nog vormen de valsche beschuldigingen der zendingen den grondslag der vertoogen, waarmede een Trollope, tot zekere hoogte zelfs een Sir John Lubbock, de rechtvaardigheid der annexatie van de Transvaal verdedigen; zij zijn de oorzaak dat zelfs de afgevaardigden van den Vredesbond, toen zij recht en vrede voor de vertrapte Transvalers kwamen vragen, het noodig vonden door een gispemd woord over barbaarschheden die niet gepleegd zijn de kracht van hun eigen vertoog te verzwakken; het is aan haar te wijten, dat de zwakhoofdige heeren van Exeter Hall den treurigen moed hadden aan de Regeering een adres te richten met het dringend verzoek, toch nooit aan die barbaarsche

Boeren de verbeurde onafhankelijkheid te hergeven. Het is verbazend te zien, hoe zonderling bekrompen in sommige opzichten het Britsche publiek is, hoe het blijft ronddraaien in een kring van meeningen omtrent sommige personen en zaken, die geheel in lang verleden tijden te huis behooren. Gelijk duizenden in Engeland zich onze landgenooten nog steeds niet anders kunnen voorstellen dan in de gelijkenis der caricaturen die haat en ijverzucht aan de humoristen uit de eeuw der Stuarts in de pen gaven; gelijk duizenden anderen in de politiek der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie of in de lang opgeheven differentiële rechten nog heden een voldoende reden zouden zien om den Indischen Archipel aan den invloed dier hardnekkige monopolisten te onttrekken; zoo schaamt zich ook de Anti-Slavery Society niet, in het jaar 1881, tot rechtvaardiging der annexatie van de Transvaal, een beroep te doen op de beschuldigingen die in 1852 door Livingstone tegen de Boeren werden ingebracht. Helaas! hoe onvermogen is de waarheid tegen zulke blinde vooroordeelen! Wat baat het tegenover zulke bekrompenen en moedwillig blinden, dat in art. 10 der Transvaalsche grondwet geschreven staat: "het volk wil geen slavenhandel noch slavernij in deze Republiek dulden?" Wat baat alles wat de Transvaalsche Regeering gedaan heeft om het stelsel der leerknappen of ingeboekte Kaffer-kinderen te zuiveren van alles wat daaraan eenigermate een schijn van sla-

vernij kon geven? Wat baat dat zoo vaak herhaalde beroep op de omstandigheid, dat sedert de annexatie geen enkele slaaf door de Britsche regeering is vrijgemaakt, omdat er geen enkele vrij te maken viel? Wat zal het zelfs baten, dat Sir Wilfrid Lawson het adres der Anti-Slavery Society beantwoordde met de uitloving van een prijs van 10 pond sterling aan ieder die een geval zou kunnen aanwijzen, waarin van de vrijmaking van een slaaf in de Transvaal had kunnen sprake zijn? Bij het grootste gedeelte van het Britsche publiek, dat, wel is waar, veel leest, maar zelden iets onder de oogen krijgt wat het van zijne ingewortelde dwalingen kan genezen, schijnen vooroordeelen onuitroeibaar te zijn, die in de beschaafde kringen van ons Vaderland, waar niemand van eenige kennis van vreemde talen verstoken is en niemand de les van het "audi et alteram partem!" zoo smadelijk zou durven verachten, geen oogenblik zouden kunnen stand houden.

Het is natuurlijk dat in de jonge republieken, zoo plotseling geroepen om een bestuur te organiseeren, aanvankelijk veel verwarring heerschte, vele verkeerde handelingen plaats grepen, en somtijds tooneelen voorkwamen, waaraan zelfs een komische tint niet ontbrak. Maar dat die eenvoudige Boeren niet van gezond verstand misdeeld waren; bleek uit den spoed waarmede uit den chaos eene dragelijke orde werd geboren. "De handelingen van het nieuwe bestuur in den Vrijstaat," erkent Noble,

“verstrekten over het geheel tot eer van een eenvoudig volk, dat eerst onlangs opgeroepen was om, ten overstaan van groote moeilijkheden, een bestuur te vormen.” Over de Transvaal oordeelt Noble minder gunstig; dat de regeering er een ruwer en minder verlicht karakter had dan in den Vrijstaat, kunnen wij hem toegeven; dat de berichten der zendelingen zijn oordeel in sommige opzichten benevelden, kunnen wij verschoonen; dat hij in weerwil daarvan zijne verwondering betuigt, dat er, in verband met de botsingen die tusschen twee op de grenzen der beschaving in de wildernis wonende rassen onvermijdelijk waren, zoo weinig gewelddadigheden konden worden opgeteekend, moeten wij waardeeren. Er hadden echter enkele afgrijselijke tooneelen plaats. Hermanus Potgieter, die zoo het schijnt zeer hardhandig met de inboorlingen had omgegaan, werd door hen vermoord op eene wijze waarvan de wreedheid alle beschrijving te boven gaat, en Pretorius nam eene wraak waarvan men het verhaal niet zonder ontzetting kan lezen. Doch ook in de noordelijke republiek begon allengs een betere toestand te heerschen. De Engelschen vonden gedurende eenige jaren, behoudens een paar arbitrages in zake de grensscheiding tusschen den Vrijstaat en de Basuto's, die door de Republiek ingeroepen en als billijk erkend werden, geene andere reden voor inmenging dan die hun verschaft werd door de pogingen van Pretorius om de vereeniging

der beide republieken te bewerken. De koloniale regeering deed Pretorius verstaan dat door die vereeniging de traktaten van 1852 en 1854 ipso facto zouden vernietigd zijn. Het doel dier verklaring was wel geen ander dan te voorkomen, dat de republieken, die men dulden wilde zoolang ze verdeeld en machteloos waren, door samenwerking groot en machtig en een bedreiging voor het Britsche gezag in Zuid-Afrika werden. Daar echter de vereeniging ook in den Vrijstaat zelven niet in den smaak der meerderheid viel, kostte het aan de Engelsche regeering weinig moeite hare zienswijze door te drijven. De grensquaestie tusschen de beide staten werd kort daarna aan het oordeel van den luitenant-gouverneur van Natal onderworpen, en door zijne uitspraak beslist.

Ik stip slechts even aan, dat, toen in 1867 eenige door de Basuto's aan burgers van den Vrijstaat gepleegde moorden een hernieuwing der vijandelijkheden hadden uitgelokt, en de Republiek, na de uiterste inspanning, op het punt stond Thaba Bosigo, de residentie van Moshesh, te veroveren, de Engelschen goedvonden de bedreigde Kaffers uit hunne moeilijke positie te verlossen, door hen, op den 12^{den} Maart 1868, tot Britsche onderdanen en hun grondgebied tot Britsch grondgebied te verklaren. De Gouverneur Sir Philip Wodehouse had het klaarblijkelijk weder benauwd gekregen over zijn "high responsibilities," en achtte het zijn plicht hem de

door artikel 2 van het verdrag met den Vrijstaat en de nadere officiële verklaring daarvan voorgeschreven politiek van "non-interventie" te schenden, ten einde de "edelmoedige" politiek weder op te vatten, die de rechten der blanken aan de teedere zorg voor de gekleurde rassen opoffert. Eene deputatie door de regeering van den Vrijstaat naar Londen afgevaardigd, werd wél ontvangen, maar haar werd te kennen gegeven dat de annexatie reeds bekrachtigd en een voldongen feit was, hetgeen met andere woorden zeggen wilde, dat men er niet op kon terugkomen. Op voldongen feiten die in haar voordeel zijn, komt een Engelsche regeering nimmer terug, al kan zij hare oogen voor het onrecht niet sluiten; worden zij als nadeelig erkend, dan is het natuurlijk een andere zaak. Willens en wetens handhaafde hier de Regeering een onrecht, gelijk zij willens en wetens een onrecht handhaafde, toen zij, in weerwil der vertoogen van Nederland, het ons door Raffles ont-futselde Singapore vasthield. De leer die thans Gladstone noopt om, ten koste van stroomen bloeds, een nieuw onrecht te bestendigen, waarover niemand krachtiger dan hij zelf zijn afgrijzen heeft uitgesproken, — zij is, men ziet het, geene nieuwe uitvinding; zij is de traditie der Britsche politiek.

De afgezanten van den Vrijstaat werden gepaaid met betuigingen, dat geen onvriendschappelijke handeling jegens hunne republiek bedoeld was, en dat

deze in de verzekering der rust op hare grenzen zelve de schoonste vruchten van de bezetting van Basutoland door de Engelschen zou plukken. De republiek moest zich laten welgevallen wat zij niet bij machte was ongedaan te maken, en berustte in de grens-linie die bij de conventie van Aliwal North, den 12^{den} Maart 1869, werd vastgesteld. Maar zij kon nu weten dat het traktaat met den machtigen nabuur, die zich steeds voorbeheld het in zijn eigen voordeel uit te leggen of te overtreden, haar niet den minsten waarborg tegen inbreuken op hare rechten verleende. Zij zou het weldra in nog veel erger mate onder-vinden in de quaestie der Diamantvelden.

De vrederechter H. J. Hofstede Jr., die in zijn "Geschiedenis van den Oranje-Vrijstaat" ('s Grav. 1876) de uitvoerigste berichten omtrent deze Basuto-orlogen heeft medegedeeld, eindigt zijn geschied-verhaal met eene korte vermelding van de ontdekking in 1869 van diamanten in eene woeste, eenzame streek langs de beide oevers der Vaal-rivier, waarin hier en daar verspreid een enkele Boer woonde of een enkele Boschjesman rondzwierf, maar zoo dor en kaal, dat te allen tijde weinigen den moed hadden gehad er hunne tenten op te slaan. Na de ontdekking had dorst naar gewin de woeste streek als door een tooverslag met duizenden bevolkt. "Het koloniale gouvernement," zegt die schrijver, "kon niet dulden, dat die verachte boeren-republiek zoo gelukkig zou zijn diamantvelden te bezitten. Die gronden moesten

voor de Britsche kroon verzekerd worden. Maar hoe? Onder welk voorwendsel? want de daden van Groōt-Brittanje worden toch beoordeeld door de wereld! Spoedig is een middel gevonden." Dat middel verschafte de onbeschaamde aanspraken die Waterboer, het hoofd der Griqua's, op dezen grond liet gelden. Het koloniaal bestuur besloot die vermeende rechten in bescherming te nemen, en, terwijl het vraagstuk hangende was, alvast de velden te bezetten, in afwachting dat de uitkomst zou leeren of zij de eer eener blijvende annexatie zouden waardig zijn. Hier verlaat ons het verhaal van den heer Hofstede; voor het vervolg der gebeurtenissen verwijst hij zijne lezers naar het uitstekende werk van kapitein Augustus Lindley, dat in 1873 onder den titel "Adamantia" werd gedrukt. Dit boek schijnt zeldzaam te zijn; het is, geloof ik, niet door den handel, maar alleen door geschenken verspreid. Hoe het zij, het is voor den aanstaanden schrijver van de geschiedenis der Kaapkolonie, die de "edelmoedige politiek van bescherming der zwakken, beschaving der barbaren en prediking van gerechtigheid onder de heidenen" in al haren adeldom aan zijne lezers wil leeren kennen, meer dan eenig ander onmisbaar. Het is een ware eerekrans voor den toenmaligen gouverneur, Sir Harry Barkly, den waardigen evenknie van den voortreffelijken Sir Theophilus Shepstone, maar ook voor den braven heer Gladstone, die toen, als nu, het hoofd was van het Britsche Kabinet, en voor den

edelen Graaf Kimberley, die toen, als nu, met de portefeuille van Staats-secretaris voor de Koloniën belast was. Wat de Transvalers in hun rechtmatig verzet tegen onrecht en geweld van die slechts voor eer en recht kloppende harten te wachten hebben, niets kan het ons beter dan het boek van den heer Lindley leeren. Het is mij onmogelijk in de weinige bladzijden waarover ik beschikken mag, aan die schoone politiek recht te laten wedervaren, die, onder het voorwendsel van de rust te bewaren en de rechten der Griqua's te beschermen, de Diamantvelden roofde en inpalmde. Gelukkig kan ik mededeelen, dat de Bibliotheek van het Aardrijkskundig Genootschap een exemplaar van het boek van Lindley bezit, dat zij verschuldigd is aan den heer Hamelberg, die zelf zoozeer in de daarin verhaalde gebeurtenissen betrokken was, en dat ik zelf des noods een tweede zou kunnen toonen aan wie met die eerzuil voor Engeland zou willen kennis maken. Tijd en ruimte dwingen mij voor deze ingewikkelde geschiedenis naar dat boek te verwijzen; maar eene enkele proeve wil ik toch mededeelen. Ik kies daartoe het verhaal der zending van den heer Hamelberg.

Graaf Kimberley had het voorstel van den Volksraad, om de quaestie aan het scheidsgericht van het Hoofd eener onafhankelijke vreemde macht te onderwerpen, afgewezen op den voor een Gouvernement dat in het onrecht volharden wilde, onge-

twijfeld volkomen juist en grond, dat de inmenging van een vreemde mogendheid in die Zuid-Afrikaansche zaken "tot zeer ernstige ongelegenheden zou kunnen leiden." Den Vrijstaat bleef nog slechts één weg open om herstel te beproeven, het zenden eener deputatie naar Londen, ten einde zijne belangen aan de regeering Harer Majesteit voor te dragen, zonder tusschenkomst dier koloniale autoriteiten die steeds alles in een verkeerd daglicht stelden. Die zending werd opgedragen aan den heer Hamelberg, die als een der uitstekendste leden van den Volksraad werd beschouwd. In Augustus 1874 kwam de heer Hamelberg te Londen aan; hij schreef onmiddellijk aan Graaf Grenville om een gehoor te vragen, ten einde zijne geloofsbriefven aan te bieden en het doel zijner zending te ontvouwen. De brief van den heer Hamelberg bleef vier weken onbeantwoord. Toen eindelijk het antwoord kwam, behelsde het niets anders dan dat de mededeelingen die hij aan Harer Majesteits regeering te doen had, aan haar gericht behoorden te worden door tusschenkomst van den Secretaris van Staat voor de Koloniën." De heer Hamelberg richtte zich nu tot dien Minister, maar met niet meer bevredigende uitkomst. Graaf Kimberley weigerde ronduit hem te ontvangen in eenig diplomatiek karakter, hetzij van gemachtigde of agent, maar bood hem een mondsprek aan onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat daaruit geene erkenning van eenige diplomatieke

hoedanigheid zou worden afgeleid. In dat mondgesprek verwees Graaf Kimberley, al de leugenachtige voorstellingen der koloniale regeering als de onomstootelijke waarheid vooropstellende, hem naar den Gouverneur der Kaap-kolonie, d. i. juist naar den man over wiens houding hij zich kwam beklagen. Zoo handelde het Kabinet van den heer Gladstone met den afgevaardigde van een staat, waarmede eene overeenkomst was aangegaan, die, volgens hare eigen termen, "de bindende kracht zou hebben van een verdrag tusschen onafhankelijke mogendheden;" van een staat wiens afgevaardigden, die in 1868 de grensquaestie met de Basuto's kwamen bepleiten, door Lord Stanley en den Hertog van Buckingham, toen Staats-secretarissen voor buitenlandsche zaken en koloniën, ten minste met heuschheid ontvangen waren; van een staat die door de Vereenigde Staten van Amerika, door Frankrijk, Nederland, Italië, Spanje, Oostenrijk, Pruisen en Rusland erkend was. Was het mogelijk een afgevaardigde van een onafhankelijken staat met meer minachting, met meer overmoed te behandelen? duidelijker te kennen te geven, dat men noch onderzoek, noch herstel van grieven wilde? In vergelijking met die schaamteloze verkrachting aller betamelijkheid, krijgt zelfs de ontvangst die aan de Transvaalsche gedeputeerden van de zijde van Lord Carnarvon en Sir Michael Hicks Beach teneel viel, een zweem van heuschheid en welwillendheid.

- Het is een klein staaltje; de groote som van het onrecht, aan den Vrijstaat aangedaan, gaf den heer Lindley de volgende woorden als besluit van zijn vertoog in de pen: "Hetzij de Oranje Vrijstaat al of niet terecht in het bezit was van het land in quaestie, het werd binnengerukt door een gewapende macht in een tijd van vollen vrede, zonder dat eenig bewijs van de rechten van Waterboer geleverd was, en gewelddadig werd de Republiek van een landstreek beroofd, die zij een reeks van jaren bezeten had. Hoe zeer zijn hier de klare woorden van den ouden geschiedschrijver toepasselijk, voor onstreeks negentien eeuwen geschreven: "Civitas ea in libertate est posita, quae stat suis viribus, non ex alieno arbitrio pendet!" Zoolang zulke schendingen en diefstallen van grondgebied in den naam van Groot-Brittanje ongestraft kunnen plaats hebben, is de Vrijstaat slechts vrij in naam. Alles wat de Vrijstaat vraagt is "recht" — de "fair-play" waarvan de Engelschen den mond zoo vol hebben, — een billijk scheidsgericht in de zaak in geschil, en een behoorlijke vergoeding, wanneer blijkt dat de Republiek verongelijkt en haar grondgebied geschonden is. Dat land kennende en verontwaardigd over het onrecht dat het ondervonden heeft, zoek ik door deze bladzijden herstel van zijn recht te bevorderen, ofschoon ik twijfel, of iets anders dan vrees, de vrees voor wedervergelding, ons, als natie, in onze handelingen met anderen eerlijk kan maken. Brit-

tanje schijnt nu gezonken tot dien graad van ontanding, dat het even gaarne den strijd aanbindt met elken kleinen staat, dien het zwak genoeg acht, als het haastig en kleinmoedig terugdeinst voor elken grooten tegenstander, dien het sterk genoeg oordeelt. Indien deze staatkunde nog langer wordt voortgezet, zal het voor Engelschen noodig worden van naam te veranderen wanneer zij de zee oversteken, waarvan zij zeker niet langer de beheerschers zijn."

Het boek van kapitein Lindley schijnt niet geheel zonder uitwerking te zijn gebleven. De Oranje Vrijstaat kreeg ten slotte een vergoeding van 90,000 pd. st.; maar het was niet het liberale kabinet van den heer Gladstone dat haar toekende: het was eene persoonlijke onderhandeling van president Brand met graaf Canarvon die tot deze uitkomst leidde. De President was wel genoodzaakt zich tevreden te stellen met hetgeen hij krijgen kon; maar ten slotte blijft toch de indruk, dat der Republiek haar eerstgeboorterecht was ontfutseld en zij een schotel linzenmoes in de plaats kreeg.

Ik heb in deze bladzijden niet de annexatie der Transvaal zelve willen behandelen; ik heb haar slechts door eenige vroegere feiten uit de geschiedenis der Kaap-kolonie willen toelichten. Het jaren lang listig voorbereide en toch in den grond zoo jammerlijk mislukte werk van Sir Theophilus Shepstone is aan ieder onzer tot in de bijzonderheden

bekend; het is "familiar to our ears as household-words." Dat de geheele zaak van het begin tot het einde schreeuwend onrecht was, is door velen der besten en edelsten in Engeland herkend, en gelukkig voor dat land, dat het nog zoovele oprechte en ridderlijke mannen telt; want de last der verachting van de geheele beschaafde wereld zou het anders misschien te zwaar worden. Wat kan Engeland den Boeren te laste leggen, dat maar een zweem van schending der conventie bevat? Het tast in eigen boezem en vraagt zich af, of het met dezelfde trouw heeft vastgehouden aan art. 4 der overeenkomst, waarin alle handel in ammunitie met de inboorlingen beide door het Britsche Gouvernement en de uitgeweken kolonisten aan beide zijden van de Vaal-rivier verboden is. Wat kan Engeland bijbrengen om ten minste het voorwendsel in stand te houden, dat de Boeren, in hun radeloozen toestand, aanvankelijk in de annexatie berust hebben, wanneer kan worden aangetoond dat alle middelen zijn aangewend om hunne stem te smoren, en zij toch geen oogenblik hebben opgehouden met protesten, met adressen, met deputatiën, en, toen alle vreedzame middelen waren uitgeput, met de wapenen, hun recht op onafhankelijkheid te handhaven? Gedurende den verkiezingsstrijd die Gladstone op het kussen bracht, had hij geen woorden genoeg om de politiek zijner tegenpartij, ook ter zake der Transvaal, als onrecht-

vaardig, als onzinnig te brandmerken; waar blijven de daden die aan de betuigingen beantwoorden? Was het niet de eerste, de heiligste taak van het nieuwe Gouvernement geweest, onmiddellijk eenige achtenswaardige mannen als Commissarissen af te vaardigen, met last om den toestand onpartijdig te onderzoeken; met volmacht om, als het recht der Transvaal zoo onbetwistbaar bleek als het door Gladstone zelve was voorgesteld, onmiddellijk aan de Boeren terug te geven wat hun listig en verraderlijk ontnomen was? Wat hebben die mannen misdreven, die eerst tot het uiterste gesard en getergd, naar de wapenen hebben gegrepen die zij zoo wel weten te hanteeren? die tot dusverre gematigdheid en bezadigdheid aan heldenmoed hebben gepaard, en door hun flinke houding de achting van geheel Europa hebben verworven? Wat hebben zij misdreven, waarom Engeland zijne duizenden op hen afzendt, hen door zijne overmacht te verpletteren zoekt, hen die slechts vroegen wat hun eerlijk toekomt, en zelfs met minder wilden tevreden zijn, mits hun het dierbaar kleinood der onafhankelijkheid werd gelaten?

Maar het Engelsche Kabinet wil het herstel van onrecht niet. Zelf heeft het dat onrecht niet bedreven; maar het kan niet besluiten het onrechtvaardig verkregene weer los te laten, omdat het bezit daarvan voor Engeland zoo begeerlijk is. Dat de strijd ten spoedigste mocht geëindigd zijn, —

niemand zeker die dit meer wenscht dan Gladstone; want ongetwijfeld is hij niet blind voor de oneer die Engeland door elk uur dat de strijd wordt voortgezet op zich laadt, voor de schuld die door ieder schot wordt vermeerderd dat op de Boeren wordt gelost. Maar de Britsche belangen! Maar de spoorweg naar de Delagoa-baai, zoo verderfelijk voor Natal! Maar de machtige staat die eenmaal uit de Boeren-republiek kon oprijzen en zich uitbreiden tot aan zee en de Britten overvleugelen en Afrika kon eischen voor de Afrikaanders! Maar het voorbeeld van met goed gevolg bekroond verzet dat aan de millioenen die voor Englands sceppter hebben gebukt, zoo kunnen gegeven worden! Neen neen! recht en gerechtigheid verga, mits oud Engeland leve en bloeie! Ziedaar wat de denkwijze dier vroede en vrome mannen schijnt te zijn.

Men heeft gezegd, dat het einde van den strijd of geheele onafhankelijkheid of geheele verwoesting van Zuid-Afrika zou zijn. Ik geloof dat het Engelsche Kabinet zich eene derde mogelijkheid voorstelt, en dat daarop zijne handelingen gebaseerd zijn. Het wil eerst de Boeren door overmacht dwingen, en hun dan de geroofde onafhankelijkheid gedeeltelijk teruggeven, maar onder de noodige waarborgen dat zij Engeland niet kunnen schaden. Lord Kimberley heeft het reeds gezegd aan de deputatie uit den Vrededebond, dat hij de rechten der Boeren op een groot deel van het door hen

beheerde gebied zeer in twijfel trekt. Die rechten zijn wel is waar door de Zandrivier-conventie erkend, maar als men de Boeren door kracht van wapenen onderworpen heeft, kan men daarop wat scherper toezien. Ontneem hun de helft of twee derden van hun gebied en wat overblijft is genoeg voor de kleine schaar, die daar dan, afgesneden van gemeenschap met de zee, door het Britsche gebied van alle zijden omringd, door Britsche agenten van alle zijden bespied, een armelijk en zwak, wel is waar, maar een onafhankelijk bestaan, omdat zij dat nu eenmaal zoo wil, kan voortzetten. Zulk een lot zal haar de Britsche grootmoedigheid verzekeren, en zij zal er zich nog op laten voorstaan, dat zij hen zoo menschelijk behandeld heeft.

Die uitkomst zou erger zijn dan algeheele verwoesting en verdelging. Het zal van de standvastigheid en den moed der Boeren afhangen, of de uitvoering van dat ellendige plan mogelijk zal wezen.

Maar wat er ook gebeure, de eer van Engeland schijnt mij niet meer te redden! Daarvoor is het te ver, te volhardend op het pad der ongerechtigheid voortgegaan. Ik heb die fiere natie, die door haar public spirit en haar energie zich zulk een overwegende positie in de wereld heeft verworven, die op schier ieder gebied zoovele uitstekende mannen heeft opgeleverd, van mijne jeugd af bewonderd en hare glorie bijna als die van mijn vaderland

lief gehad. Maar ik heb die illusie verloren nu ik haar in Afrika heb aan 't werk gezien. Hoe zijt gij gevallen, o Lucifer!

NASCHRIFT.

Ik schreef de peroratie van dit stuk op een der laatste dagen van Februari; ik voeg bij de afzonderlijke uitgave van mijn opstel dit naschrift op den 26sten Maart. Het is duidelijk dat ik thans niet meer zóó zou kunnen of mogen schrijven. Ik wilde niet terugnemen wat ik schreef onder den indruk van het oogenblik, en wat toen de weergalm was van hetgeen in het gemoed van duizenden omging; maar ik moet het thans mijnen lezers herinneren, qu'il faut juger les écrits d'après leur date.

Maar waarom niet ten minste de scherpste uitdrukkingen verzacht of teruggenomen, nu de Britsche regeering aan de Transvaal zoo grootmoediglijk hare onafhankelijkheid heeft teruggegeven? Betaamde het niet thans zooveel mogelijk in vergetelheid te brengen wat men wel wenschen mocht nooit geschreven te hebben, nu de uitkomst zoozeer de slechte verwachting beschaamt?

Mijn antwoord is dat ik die bijzondere grootmoedigheid niet erken, en dat ik nog gansch niet overtuigd ben, dat de vrede die aan de Boeren zal geschonken worden, mijne ongunstige vermoedens zal te schande maken. Het goed dat ik inzie iemand onrechtvaardig ontroofd te hebben, behoor ik hem als eerlijk man geheel en onvoorwaardelijk terug te geven, als ik rechtvaardig wil zijn, en ik behoor hem vergoeding te geven voor het onrecht dat ik hem heb aangedaan, indien ik mij werkelijk grootmoedig wil betoonen. Heeft Engeland dit gedaan bij het stellen en goedkeuren der vredesvoorwaarden? Heeft het niet alles tot zich genomen wat de Boeren, op het punt van door de overmacht verpletterd te worden, zich hebben laten afpersen om slechts te behouden wat hun van alles het dierbaarst was en wat zij bereid waren tot den dood te verdedigen — het recht van zich zelve te besturen?

Dat recht van zelfbestuur wordt hun verzekerd; maar ook niets meer. Zij moeten de suzeriniteit der Koningin erkennen; zij moeten een Britschen resident in hun midden dulden; zij moeten het bestuur hunner buitenlandsche aangelegenheden aan Engeland overlaten; zij moeten, willen zij den krijg niet onder de voor hen ongunstigste omstandigheden hernieuwd zien, zich laten welgevalven dat eene Commissie, waarin zij niet vertegenwoordigd zijn, bepalingen maakt tot bescherming van de belangen der inboorlingen die binnen hunne

landpalen wonen, en van hun grondgebied zooveel afsnijdt als Engeland noodig oordeelt om zijne eigen belangen te verzekeren. In welk opzicht verschillen deze voorwaarden van hetgeen ik boven als het eigenlijk doel van het streven des Britschen kabinets, als de gezochte middelweg tusschen geheele onafhankelijkheid en geheele verdelging der Transvalers, heb aangegeven? Ja, in één opzicht mogen wij dankbaar en voldaan zijn. Wat de Boeren nu verkregen hebben en wat ik, na al wat in Afrika is voorafgegaan, als het uiterste moest beschouwen wat zij ooit verwerven zouden, tenzij geheel Zuid-Afrika in hun verzet werd medegesleept, dat hebben zij nu verkregen zonder verder bloedvergieten; men heeft ten minste het gruwelijke plan laten varen om hen vooraf te decimeeren, omdat zij zich verstout hadden de wapens aan te gorden voor hun recht.

Heeft Engeland iets laten varen van wat het tot verzekering zijner eigen belangen bij de annexatie der Transvaal beoogde? Heeft het zelfs iets laten varen van zijne aanmatiging eener zedelijke meerderheid boven de Boeren; van dat certificaat van edele bedoelingen dat het gewoon is zich zelf te geven? "De koloniale overheden", zoo las men voor weinige dagen in de Army and Navy Gazette, "hebben meer zwarten gedood en meer land van zwarten tot een wildernis gemaakt in de jongste 20 jaren, dan de Hollanders in 200 jaren deden." — "De leer dat het Britsche Gouvernement de beschermer der Zuid-

Afrikaansche inboorlingen zou zijn", zoo schreef voor weinige dagen de Pall Mall Gazette, "wordt gelogenstraft door elk feit van de Zuid-Afrikaansche geschiedenis, van den dag af dat Sir John Cradock Hottentotsche kinderen "in de leer" begon te doen, tot op het oogenblik dat Sir Bartle Frere den oorlog verklaarde aan Cetawayo." Toch moeten de Boeren het verduren, dat de koninklijke commissie bepalingen zal opmaken tot bescherming van de belangen der inboorlingen, als ware het alles waar wat de snoodste laster omtrent de verhouding der Transvalers tot de inboorlingen verspreid heeft.

De Commissie kan door wijsheid en gematigdheid veel doen om de harde voorwaarden te verzachten en dragelijk te maken: welken waarborg hebben wij dat zij het doen zal? Waar kan men in de Britsche antecedenten een vasten grond van vertrouwen vinden? Niets is mij onbegrijpelijk dan het optimisme van vele dagbladen die, na steeds de handelingen der Britsche staatslieden met heftigheid te hebben aan de kaak gesteld, thans eensklaps zijn omgekeerd en Gladstone's politiek met loftuitingen overladen. Ik heb zelfs in enkele dagbladen de benoeming van Sir Henry de Villiers, opperrechter in de Kaapstad, tot lid der koninklijke commissie zien afschilderen als een voldoening aan den wensch der Boeren om zich in de Commissie vertegenwoordigd te zien. Sir Henry de Villiers is een geacht burger van de Kaapstad, een afstammeling van eene der Fransche

refugiés-familiën die onder de kolonisten aan de Kaap zijn opgenomen; maar hij is een Engelsch onderdaan en dankt aan de Engelsche Regeering zijne hooge maatschappelijke positie en zijn titel. Ik heb hoop dat hij in de Commissie de belangen der Boeren met ijver zal behartigen; maar hoe men hem als hun vertegenwoordiger beschouwen kan, blijft mij een raadsel. De Boeren zelve doen dit zeker niet; de jongste berichten melden reeds dat zij de geheele commissie met achterdocht beschouwen.

Maar het ontbreekt, gelukkig! ook in Nederland niet aan mannen, die niet onvoorwaardelijk instemmen met den algemeenen lof- en vreugdezang, die de gevaren bevroeden waarvan de toestand van het oogenblik zwanger gaat, die ons wijzen op de plichten die wij nog jegens de Transvaalsche broeders te vervullen hebben en ons opwekken om in onzen ijver voor de bevordering hunner belangen niet te vertragen. Nauw waren de vredesvoorwaarden bekend geworden, of Jhr. G. J. T. Beelaerts van Blokland liet zijne welsprekende stem vernemen, in een woord dat mij als uit het hart is geschreven, en dat door een aantal dagbladen is overgenomen. Men vergunne mij ten minste den aanhef daarvan hier aan te halen, omdat ik er mij zoo geheel bij kan aansluiten.

“De telegraaf brengt ons de tijding dat er vrede is gesloten, dat de annexatie is te niet gedaan en dat de Boeren verkrijgen eene beperkte, voorwaardelijke onafhankelijkheid onder Britsch oppertoezicht.

De bijzonderheden zullen nader blijken; veel moet nog worden opgehelderd, maar thans reeds is het duidelijk, *dat voor alle vrienden van de Transvaal een tijdperk aanbreekt van verdubbelde waakzaamheid en werkzaamheid;*

“Opdat niet stukswijze worde ontfutseld, hetgeen slechts schoorvoetend en karig is verleend;

“Opdat de gewekte belangstelling in Europa en Amerika niet insluimere;

“Opdat de voorstanders in Engeland van eene in werkelijkheid vrije Transvaal worden gesteund;

“Opdat de hulpmiddelen en weerbaarheid der Boeren worden vermeerderd.

“Het vestigen van een blijvende Zuid-Afrikaansche Vereeniging hier te lande tot begunstiging en verdediging van het Nederlandsch element in Zuid-Afrika, zoowel binnen als buiten de Kaapkolonie, kan tot dit alles krachtdadig bijdragen. Men houde zich verzekerd, dat de anti-Hollandsche partij aan de Kaap hare uiterste krachten zal inspannen, om dit begin van rechtvaardigheid te verstikken. Men bedenke, dat alle volgers van de traditioneele Britsche politiek, dat alle Engelsche speculanten in grondbezit, alle leveranciers van het leger en alle Boerenbedriegers geen middel zullen ontzien, om de ware volksstem te smoren, gelijk zij voor en sedert de annexatie gedaan hebben.”

Die verdubbelde waakzaamheid en werkzaamheid, acht ook ik noodig, indien men het voordeel dat

behaald is, niet weder allengs wil zien verloren gaan; maar men hoede zich daarbij voor twee klippen, die het mij vergund zij nog even aan te wijzen.

Vooreerst men smale niet op de Engelsche militairen, men werpe op hen geen smet van lafhartigheid omdat zij in eenige schermutselingen met ongeoeffende Boeren het onderspit hebben gedolven. Die smaad zou onverdiend zijn; Engelsche troepen worden dikwijls slecht aangevoerd, en ook in dezen krijg is met groote onstuimigheid en weinig beleid gehandeld; maar in persoonlijken moed is nog nooit een Britsche krijgsmacht te kort geschoten, en ik zeg het met overtuiging, ook niet in den Laing's-nek Pas en op den Spitskop. Voor ieder leger zouden nederlagen als de Engelschen in dezen krijg geleden hebben, zonder dat hun de gelegenheid gegeven wordt de vermeende oneer met bloed uit te wischen, moeielijk te verduwen zijn. Wij behoeven hier niet te onderzoeken wat dat militaire eergevoel uit zedelijk oogpunt waard is; maar het bestaat, het oefent een groote kracht en men kan het niet strafeloos miskennen. Waarom zouden wij verbittering zaaien door onverdiende beschimping? Wij zouden in dezelfde fout vervallen als die Engelschen die de Boeren door de beschuldiging van lafhartigheid gesard hebben, en wij zouden er, evenals zij, vroeg of laat de wrange vruchten van oogsten.

Ten andere, terwijl wij voortgaan de Engelsche politiek te wantrouwen, hare aanmatigingen ten

toon te stellen en door alle vreedzame middelen binnen ons bereik de Transvaalsche broeders tegen hare listen te beschermen, laat de haat dien wij der Britsche staatskunst toedragen zich niet uitstrekken tot het Britsche volk! Ik herhaal wat ik vroeger gezegd heb, — want deze dagen hebben het opnieuw door een schitterend voorbeeld getoond: — geen volk is rechtschapener, wanneer het slechts niet door veroordeelen verblind is. Dit volk staat in het algemeen hoog, zeer hoog boven de tradities zijner trouwelooze politiek en de bende gelukzoekers die er de handlangers van zijn. Wat verkregen is, werd verkregen door zijn belanglooze medewerking, door de volksstem die met elken dag krachtiger tegen het gepleegde onrecht opkwam. Laat ons dat volk daarvoor eeren en lief hebben! laat ons niet vergeten dat wij ook aan dat volk verplicht zijn. het meer en meer in te lichten omtrent het onrecht dat in zijnen naam wordt gepleegd en waarvan het onverdiend de schande mede moet dragen!

Bij de Uitgevers dezes is mede verschenen:

ZUID-AFRIKA,

POPULAIR GESCHETST DOOR

F. SCHÜSSLER,

Met een Inleiding van Prof. **P. J. VETH,**

benevens eene Kaart der Reisroute.

Prijs *f* 2.25.

Prof. VETH schrijft in zijne Inleiding: "De Heer SCHÜSSLER verstaat de kunst om in weinige woorden veel te zeggen en als men die schijnbaar vluchtige schetsen heeft doorgebladerd, staat men verbaasd dat men uit zoo weinige bladzijden zoo veel geleerd heeft, en het beeld van het land en zijne bewoners in zoo scherpe trekken voor den geest heeft gekregen."

ZUID-AFRIKAANSCHÉ NOVELLEN,

DOOR

CATHARINA F. VAN REES,

Schrijfster van *Frederik Chopin*.

Een deel in roijaal 8. *f* 3.25.

Wie op een onderhoudende wijze zich een denkbeeld wil vormen van de vroegere worstelingen der Hollandsche Boeren tegen de aanmatigingen hunner Engelsche onderdrukkers, zal in dit boeiend geschreven boek zijn verlangens ten volle bevredigd vinden.